БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1965 ч. ИЮНЬ 13 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 138 (6155).

Өртээ 2 көп.

Акы-дуңмалышкы байыр чедиришкиннери

Эштер Л. И. Брежнев, А. И. Микоян, А. Н. Косыгин олар ГДР-ниң удуртукчулары эштер В. Ульбрихт, В. Штоф, И. Дикман, Э. Корренс оларга телеграмма чоруткан. ССРЭ-биле ГДР-ниң аразында найырал, бот-бодунга дузалажылга болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээге ат салган хүнүнден бээр бир чыл болган ою-биле холбаштыр СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Совет Эвилелиниң улустарының мурнуудан изиг байырны ГДР-ниң ажылчы чонунарынга чедирип тур деп, ол телеграммада чугаалап турар. Найырал, бот-бодунга дузалажылга болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээ болза, Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларга чаа үе-чаданы ажыткан. ГДР-ниң кызыгаарларынга дээп болбас чорукту чагалылавышаан, ук Керээ Европага тайбыныны болгаш айыл чок чорукту бужыглаарының чугула фактору болу берген.

Социализм тургузуушкунунга, улустарның тайбыныи болгаш айыл чок чоруун бужыглаар дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын ГДР-ниң ажылчыларынга, тараачыларынга, күш-ажылчы интеллигенциязынга, ГСЧП-ге болгаш ооң Төп Комитединге, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелинге болгаш чазаанга, демократтыг партияларга болгаш организацияларга, демократтыг Германияның Национал фронтузунга күзээшкинни байыр чедиришкининде илергейлеп турар.

(СЭТА).

ВЛКСМ ТК-ның чедиги пленуму

ВЛКСМ ТК-ның VII пленуму июнь 11-де Москвада доозулган. ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары С. П. Павловтуи «Комсомолга организакчы аҗылды — партияның амгы негелделериниң деннелинге» деп пленумга илеткелиниң талазы-биле эвилелдешкен республикаларның комсомол ТК-ларының секретарьлары, крайкомнарның, обкомнарның, комсомол эге организацияларының секретарьлары санал бергеннер. Пленумнуң киржикчилери комсомол амыдыралының чугула айтырыгларын чугаалажып, аныяктар оргузунга кижизидикчи ажылдың уг-шиин болгаш хевирлерин улам ынай сайзырангайыдарының дугайын чугаалаан.

«Эп-сеткил каттыштырылгазы дээш, тайбың болгаш найырал дээш» Алжирге бүгү делегейниң IX фестивалының совет аныяктарның белеткелиниң дугайында ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының комитединиң даргазы П. Н. Решетов дыңнадыг кылган.

С. П. Павловтуң илеткелиниң талазы биле пленум чогуур доктаалды хүлээп алган.

(СЭТА).

ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРНИ КҮЗЭЭН

ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразынга найырал, дузалажылга болгаш кады ажылдажылга дугайында Керээге ат салган хүнден бээр бир чыл болганынга холбаштыр Герман Демократтыг Республиканың удуртукчулары эштер В. Ульбрихт, В. Штоф, И. Дикман, Э. Корренс олар эштер Л. И. Брежнев, А. И. Микоян, А. Н. Косыгин оларга телеграмма чоруткан. Ол төөгүлүг Керээге ат салган соонда эрткен баштайгы чыл болза национал болгаш бүгү делегей талазы-биле ооң кайгамчык улуг ужур-дузалың бадыткаан деп, телеграммада демделеп турар. Аиаа үндезилеэш ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң улустарының аразында найырадыг болгаш акы-дуңма сырый харылзаалар бужыккан болгаш хөгжүдениң чаа, улам белик чадазын чедип алган. Социализмни болгаш коммунизмни тургузарының херээнге бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдерин Керээ магадылап турар. Немец изиняның амыдыралчы чугула айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээринге ол улуг ужур-дузалыг.

Барыын-герман милитаризмиин дайынзырак чоруунга болгаш атомнуг дайын политиказынга удур, Германияга тайбыныны бужыглаары болгаш Европаның айыл чок чоруу дээш ГДР-ниң болгаш бүгү немец патриоттарының демиселинге бо Керээ бужыг үнелезин болган деп, телеграммада чугаалап турар.

Тайбыныны кангалазары болгаш халыырары дээш демиселге база коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун бүгү совет улуска күзеп турарын ГДР-ниң удуртукчулары Герман Демократтыг Республиканың бүгү хамаатыларыбиле кады илергейлеп турар.

(СЭТА).

Аныяк коммунистерниң кижизидилгези

Партияга кирип турар кижи СЭКП-ниң Уставының негелделерин ылаптыг болгаш албан күүседирин бодунга хүлээнип алыр, ынчангаш коммунист деп улуг чаагай, бедик атты эдилээрин ол кажан-кезээде бодап-сактып чоруур. Партия организациязының ат-алдары, бодунуң коллективиниң бүгү-ле амыдыралынга ооң салдар-хамаарылгазы Уставтың негелделерин коммунистерниң канчаар күүседип турарындан база улуу-биле хамаарыжыр.

Партия кежигүнүнүң адын улам-на бедик тудуп, улам-на бедик эдилеп чоруурунуң эргежок чугулазын В. И. Ленин хөй удаа чагып чораан. СЭКП ТК-ның март Пленумунуң соонда, партия организацияларының удуртукчу болгаш организакчы ролю улам-иа бедик чадаже көдүрүлүп турар апарган амгы бо хүннерде, ол ленинчи чагыг онза үжүр-дузалыг. Аныяк коммунистерниң бот-идепкейлиг, тывынгыр болгаш чогаадыкчы чоруун хүн бүрү хөгжүдерн, партияның чурум-сагылгазын бужыглаары ынчангаш эргежок чугула.

Партияның хөй-хөй район комитеттери, эге организацияларының бодунуң ажылын эде тургузуп, бүдүүлгелернин, транспорт организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-чорудулгазын экижидер дээш демиселге коммунистерниң харыысалгазын бедидип турарлар. Партия кежигүннериниң база кандидаттарының дыка хөй кезии организаторлар болгаш политиктиг удуртукчулар болуп ажылдап турарлар.

Бистиң республиканың партия организациязының хүрээлеңи сөөлгү үеде элээн өскен. Бо дээрге партия организацияларының чонгбиле харылзаазының бужыгын турарының херечизи-дир.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозта партия организациязын (секретары эш Дугур-Серен) ап көрээл. Бо чылдың эгезинден бээр ол организация партия кежигүнүнге 15, кежигүнүнүң кандидадынга 36 кижини хүлээп алган. Кандидаттарның кол нуруузу — хойжулар, саанчылар, хаваң ажаакчылары, трактористер болгаш көдээ ажылагыйның өске-даа түскай эртемниглери. Ам олар, колхозунуң бүгү коммунистери-биле кады, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының хүүда үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Уставтың негелделерин болгаш боттарының ажыл-херээн коммунистерниң канчаар күүседип, партия кежигүнү эвестерге үлегер-чижээн канчаар көргүзүп турарын партия организациязы контрольдап, ыидыг айтырыгларны партбюрога, партия хуралдарынга чугаалажып турар.

Ынчалза-даа партияга хүлээп алышкынынче болгаш аныяк коммунистерниң кижизидилгезинче чогуур кичээнгейни чер болгандала ынчаар угландырбайн турар. Чамдык партия организацияларының өөрүлдези дыка куду. Районнарның болгаш Кызылдың улугулуг бүдүүлгелерининн, тудугларының партия организациялары СЭКП-ниң хүрээлеңинге бүдүүлге мурнакчыларын, тускай мергежилдиг ажылчыиарны эвээшти хүлээп ап турар. Чижээ, «Кызыл тудуг» септелге-тудуг эргелелинде инженер-техниктиг ажылдакчылардан, мергежилдиг дашчылардан болгаш бызанчылардан партияның хүрээленинде дыка эвээш кижи санаттыиып турар.

Чамдык партия организацияларының үр үеде өспейн турарын чүнүп-биле тайылбырлаарыл? Ол болза партия кежигүнү эвестерден коммунистерниң хоорулчак турарын, кижилер-биле организас-массалыг болгаш кижизидилгелиг ажыл чогун херечилеп турар. Оларның чамдыктары эвээш кежигүннерлиг тургаш, коллективтиң хүн бүрү амыдыралынга партийжи салдарны кошкак чедирип турар.

Аныяк коммунистер-биле ажыл — партия организациязының чугула херээ. Партияның иштики амыдыралында кижизидикчи болгаш организакчы бо ажыл-херекке бүгү талалыг киржирин СЭКП-ниң Уставы партия организацияларындан негеп турар. СЭКП-ниң Төөн-Хемчик, Улуг-Хем, Бии-Хем райкомнары партия кежигүнүнге кандидаттар ортузунга улуг ажылды чорудуп, Уставтың бедик негелделерин медереп билиринге оларны кижизидип турар. Аныяк коммунистер күш-ажылга үлегер-чижээн көргүссүн, партия амыдыралынга идепкейлиг киришсин дээш сагыш салып турар. Бо районнарда партия организацияларының хөй нуруузу аныяк коммунистерниң ажылының аайы-биле оларга баштай бөдүүн, ооң соонда чоорту нарын даалгаларны берип турар апарган. Партия кежигүнүнге кандидаттарга дузалаар, олариың ортузунга кижизидилгелиг ажыл чорудар талазы-биле партийжи даалгаларны коммунистерге бээрин СЭКП-ниң Төөн-Хемчик райкому хөйү-биле практикалап келген. Ындыг арга-хемчеглерни бүгү тала-биле деткиир херек.

Коммунистер-биле тус-тус беседалажыр, партия кежигүнүнге кандидаттар-биле хуралдарны эрттирер, хоочун коммунистер-биле болгаш бүдүүлгенин мурнакчылары-биле оларның ужуражышкынарын организастаар дээн ышкаш янзы-бүрү хевирлиг ажылдарны база-ла ажыглап турар партия организациялары бисте хөй.

Аныяк коммунистер-биле ажылдың хөй талалыг солун хевирлерин ажыглап турары-биле кады, партияга кирип турар кижини бүгү талалыг өөренип көөрүнүн принцивин ам-даа сагывайн турарының таварылгалары чүге болдуна бээрил. Далаш болгаш харыысалга чок чорухта. Чамдыкта партияга хүлээп алыышкынынын үнелээр барымдаазы кылдыр ооң чүгле будүүлгеге көргүзүглерининң сан-түнүн санап кааш, хөй-ниитиниң ажылынга ол кижиниң киржилгезин, ажылдап турар черинге, өг-бүлезинге ооң чурум-сагылгазын, черле ынчаш, ук эштиң ниити ажы-чанын, мөзү-шынарын кичээнгейге албайн баар чоруктар бар. Ол дээрге ёзу-барымдаалаашкын-дыр. Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң Талым сүт-бараан фермазының эргелекчизи турган аныяк коммунист М. Кол баштайгы үеде эки ажылдап, шаннал-макталга-даа чедип турган, ынчалза-даа ол чоорту фермада ажылын ээн каап, арагалап тургаш, партияның сөөлгү донгулдазы-биле хемчег алдыртып, ажылындан дүжүрткен. Ол аныяк коммунист өг-бүле амыдыралынга база-ла будулуп турган кижи болган.

Кайда-ла организакчы болгаш политиктиг ажыл эки тургустунган, партияның иштики демократиязы, шүүмчүлел болгаш бот шүүмчүлел калбаа-биле хөгжүп турар болдур, кайда-ла аныяк коммунистер-биле ажыл янзы-бүрү, солун хевирлиг чоруттунуп турар, аныяктарны партбюронуң, парткомнуң составынче дидимибиле депшидип, оларга партийжи даалганы бээрии экижиткен болдур, ооң аныяк коммунистер хөй чүүлдү билип ап, эң-не эки дадыгыышкынны ап турар, Партия организациялары ол дугайын үргүлчү бодаар херек.

Республиканың чамдык партия райкомнарының пленумнары эрткилээн, өскелериие пленум чоокку хонуктарда эртер. Орта аныяк коммунистер-биле ажыл дугайында, партия хүрээленинин өзүлдезининң дугайында чугаалажышкыннар коммунистерниң кичээнгейининң төвүнге база турган болгаш турар-даа ужурлуг. Пленумнарның ол талазы-биле хүлээп алган шиитпирлерин амыдырала бөттандырар дээш, коммунистерниң составының шынарын экижидер дээш партия организациялары чүткүлүг ажылаар херек.

Тываның будүүлгелеринде, транспорт организацияларында болгаш тудугларда, колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылчы хүн бүрүзү будүүлге планнарын болгаш хүлээлгелерни чедиишкининг күүседир дээш шиитпирлиг демиселде эртип турар. Коммунистиң хүлээлгези — ол демиселдиң эң идепкейлиг киржикчизи болуру. Коллективтиң кежигүннери чогаадыкчы ёзу-биле ажылдазын дээш сагыш салыр ужурлуг. Коммунистиң алдар-херээ — бистиң чуртка коммунизмни тургузары дээш бүгү улустуң демиселининң авангардынга чоруурү болур. Партия комитеттериниң, партия өге организацияларының хүлээлгези болза, коммунист бүрүзүн ол бедик партийжи негелделерге кижизидери болур.

Ажылчыннарның айтырыгларынга министр харыылап тур

МОСКВА. (СЭТА-ныи корреспондентизи). Ам Россия Федерациязының чеди-сес чуртакчызының бирээзи-ле күрүнеден пенсияны азы пособиени ап турар. Бир эвес 1955 чылда республикага социал хандырылгага 1,9 миллиард рубльди чарыгдаан болза, 1964 чылда чарыгдалың чурагайлары алды миллиард рубльден ашкан. Ол дугайын РСФСРниң социал хандырылга министри Л. П. Лыкова Москвада Күрүнениң подшипник заводунуң ажылчыннарының мурнунга чүве чугаалап тургаш, дыннаткан.

Ала-чуут дайыныиың инвалидтеринге, дайын чылдарында өлген шеригг албанныларның өг-бүлезининң кежигүннеринге тыпсып турар чиигелделериң дугайын, колхозчуларның пенсия хандырылгазының дугайын министр тодаргай чугаалаан. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адыларынга инвалидтеринң күш-ажылын ажыглаарынга калбак аргалар чуртта тургустунган.

Эш Лыкова заводтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының салган хөй санныг айтырыгларынга харыыны берген. Ылаигыя пенсия хөөйлузунга киирерин бодап турар өскерилгелериң дугайында айтырыгга харылавышаан, ооң чугаалааны болза:

— Бо үеде дайын инвалидтериниң пенсиязының эң эвээш турган хемчээлдерин көвүдеткен. Оон өске бүгү инвалидтериниң болгаш азыралыкчызын ышкынган таварылгада пенсия ап турар пенсионерлериниң пенсияларының эң эвээш турган хемчээлдерин 1965 чылдың октябрь 1-ден эгелеп бедидер деп турар.

Тайбың, национал хамаарышпас чорук болгаш чепсегледиишкинни дүжүрер дээш делегей конгрезинге уткуштур

Конгрессти деткиириниң совет комитедин тургускан

Тайбың, национал хамаарышпас чорук болгаш чепсегледиишкинни дүжүрер дээш бүгү делегейниң бо чылдың июль 10—15-те Хельсинкиге чылдырар конгрезии деткиириниң совет комитедин совет хөй-ниитиниң инициативазын ёзугаар тургускан.

Комитеттиң даргазынга академик А. Е. Корнейчукту сонгаан. Комитеттиң составында совет хөй-ниитичи ажылдакчылар, чурттуң хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери: В. М. Анкудинов, В. Г. Бакаев, А. С. Беляков, Б. П. Бещев, Б. С. Бурков, Д. П. Горюнов, Г. А. Жуков, Е. М. Жуков, М. И. Котов, Н. А. Кузнецов, В. И. Кочемасов, Е. Ф. Логинов, Н. Н. Месяцев, М. Д. Миллионщиков, П. Т. Пименов, Н. В. Попова, Б. Н. Полевой, В. Ф. Промыслов, П. Н. Решетов, А. В. Романов, С. К. Романовский, Мирзо Турсун-Заде, Н. С. Тихонов, С. К. Тимошенко, Е. К. Федоров, З. Т. Федорова, В. М. Чкиквадзе, И. Г. Эренбург олар кирген.

Академик М. Д. Миллионщиковтуң даргалаашкыны-биле июнь 11-де комитеттиң хуралы болган. Тайбының бүгү делегей конгрезинге белеткелдиң Совет Эвилелиниде канчаар чоруп турарының дугайында дыннадыгларны ол хуралга чугаалашкан.

Хельсинкиге болур бүгү делегей конгрезин деткиир дээш тайбының совет талалакчыларының ажылын улам-на калбартыр талазы-биле хемчегларни комитет ажылдап кылган.

Швецияның премьер-министри Москвада

Совет Чазактың чалааны-биле министри Таге Эрландер ССРЭ-ниң Москвада келген Швецияның премьер-министри Таге Эрландер июнь 11-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге барып чораан. Беседа болуп турда ийи талаларның сонуургап турары амгы делегей байдалының чамдык айтырыгларын, а ол ышкаш совет-швед харылзааларның айтырыгларын чугаалажып көрген. Беседа найыралчы байдалга эрткен.

Ол-ла хүн Швецияның премьер-министри Таге Эрландер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. И. Микоянга барып чораан. Ужуражышкын үезинде найыралчы беседа болган.

* * *

Июнь 11-де Кремльдиң Улуг оргдузунга Совет Чазак Швецияның премьер-министрингге алдар болдурган әртенги шайлалганы тургускан.

(СЭТА).

Республиканың күш-ажылчы хүнү

Улуг-Хемден медээлер

ТАРЫЛГА КҮҮСЕТТИНГЕН

Дүүгүү хүнге чедир алырга, Улуг-Хем районнуң шөлдеринде ниитизи-биле 36740 гектар тараа культуралары тарыттынган. Ынчангаш ам тарылганың планы күүсеттингени ол. Часкы хову ажылдары «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтарга ээ организастыг эрткен. Ооң-биле кады ажылагыйлар 7165 га кукуруза олуртур планың бичии-ле чедир күүсетпейн турар. Тараа шөлдериниң суггарылгазы тура дүшпейн үргүлчүлеп турар.

ЫРАКТА ХӨЙ

Чартык чылдың планы-биле алырга районнуң колхозтар, совхозтарының сүт-бараан фермалары 10600 центнер сүт садар сорулгалыг. Июнь 10-да ол план ажыр күүсеттинген. Дужаттынган сүттү эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, ооң ыракта хөй. Күрүнеге сүт садарының талазы-биле «УТКА 25 чылы», «Найырал», «Улуг-Хая» совхозтар мурнуку одургучу ээлеп турар.

«Х УЛУГ ХУРАЛ» ШЫЛГАРААН

«Найырал» совхоз болгаш «Күш-ажылдың хостуу», «Х Улуг хурал» колхозтар ниитизи-биле 11678 баш хойну кыргаан. Кыргаан дүктү санап көөрге, бир хойга онааштыр 1 кг 740 грамм болган. Ооң иштинде «Х Улуг хурал» колхозтуң алган дүгү бир башка онааштыр 2 кг 320 граммны ээлээн. «Чымчак алдының» шынары багай эвес дээрзин ажылагыйларның удуртукчулары бадыткап турар. Чер бүрүзүнде кыргыкчыларның ажылын организастаанны база эки. Кыргылда дүрген чоруп турар.

ДУЗАЛАМЧЫНЫ АЛГАННАР

Колхозчуларга пенсия, пособие тыпсырының төвүдели Жданов аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң 70 кежигүннериие күрүне дузаламчызын тывыскан. Колхоз будүүлгезинге үр үеде ак сеткилдиг ажылдап келген колхозчулар дузаламчыны өөрүшкүбиле ап турар.

Сларның аразында Донгак Аракчаа, Донгак Ногай, Кызыл-оол Чүнгуу база өскелер-даа бар. Ол эштер 18—24 рубльди ай санында алыр.

Чаа цех

Механизастаттынган улуг будүүлгелериин бирээзинге Кызылдың хлеб заводу база хамааржыр. Чурттакчы чонну янзы-бүрү ассортиментилиг, эки шынарлыг хлеб, булочка аймаабиле долу хандырары—заводтуң коллективиниң мурнупда салган сорулгазы ол. Ынчангаш бичии хемчээлдиг булочкаларны хөйну будүрүп үндүрери негеттинил келген. Амгы үеде оларны заводтуң иштинде кылып турар.

Амыдыралдың негеп келген айтырыгларын өөренип көргеш, ажыглал чок турган бир бажыңны эде дээш, аҗаа булочкалар будүрер цехти ажыдарын планнаан. Ол сорулганы күүседири-биле дүн-хүн иштинде 12 тонна булочка аймаан будүрер «ФТЛ-2» маркалыг печканың монтаж ажылдарын болгаш туувбу салыышкынын ажылчыннар эгелей берген. Печка салырының мастери Леонид Власенко оларны баштап турар. Улуг печканы июнь 25-те тудуп доозарын хүлээнгеннер.

Ол-ла цехке «ХТЛ» маркалыг дистиндир чыскаттынган, механизастаттынган машиналарны тургускан турар. Цехти ажыглалга кииргенииың соонда күш-ажылдың будүрүкчүлүү улгадып, булочка аймаан будүреря көвүдээр, будүрүлгениң санитар байдалы экижиир.

35 ЧЫЛ ОЮН БАЙЫРЛААН

Организастаттынып тургустунга-ла 35 чыл болган оюн «Күш-ажылдың хостуу» колхоз демдеглеп эрттирип турар. Артельдиң кежигүннериниң байырлыг хуралынга илеткелди колхоз даргазы эш Аниприенко кылгаш, 15-ле өрегеден ындыг күштүг ажыл-агый кылдыр колхозтуң өзе бергенин онзалап демдеглээн.

СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чоруткан байырын хуралдың киржикчилери чылыы-биле хүлээп алган. Мурнакчыларга болгаш ветеринарга Хүндүлел бижиктерии база үнелиг белектерии тывыскан. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары эш Будук-оол колхозчуларга байыр чедирип чүве чугаалаан.

Колхозтуң шолбаннары

Ажыл-агый чылының бирги чартыында күрүнеге 155 тонна сүт садарының планын Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран фермазы июньиың эгезинде күүседипкен. Ам сүттүн пландан дашкаар дужаалдазы чоруп турар.

Ол херекке улуг салыышкынны Антонида Балагашева, Наталья Иргит, Александра Үзүйген дээн ышкаш мурнакчы саанчылар киирген. Бедик көргүзүгнү А. Балагашева чедип алган. Бир инекке онааштыр 823 кг сүттү июнь 1-ге чедир ол саап алган. Артельдиң дээре саанчызы Елена Серет-оол бир инектен-не 1089 кг сүттү саггаш, районга бирги черни алганын онзалап демделээр ужурлуг.

Молдургалар кадарчызы Иван Павлов дүн-хүн иштинде бир баштан-ка 700 грамм немелде дезинии ап турар. Ам ооң молдургаларының бирээзиниң ортумак дезинии 302 кг четкен. Оон-биле кады Доржу Чамбаа биле Түлуш Дажының ажаап турар молдургаларының күүгү база шыырак.

Хойжулар Ондар Эрес-оол 100 баш хойга онааштыр 124, Оюн Содуй-оол 117 хураганны камгалап алган.

Хураганнар көвүдээн

«Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжу бригадазында төрүзе чогуур 10667 хой бар. Малчыннарның ак сеткилдиг күш-ажылының түнелинде малдың чаш төлү менди ажаап алдынып турар. Ажыл-агыйның ишчилери чоокку үеге чедир 8352 хураганны алган. Хойжулардан Монгуш Чола-биле Одай-оол оларның күш-ажылының көргүзүү эң дээре дээрзин совхозтуң дирекциязы демделээн. Түс-түс малчыннардан Донгак Келин-оолду, Ооржак Семис-оолду мактап болур. Олар 100 хойдан 100 хураганны алганнар.

Кидин үези

«Чымчак алдының» ажаап алышкыны Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунда кидин түлүк чоруп турар. Ажыл-агыйның бир хойжу бригадазы 3368 баш хойну кыргаан.

Пунктуда 18 чачылыг кыргыкчылар эки ажылдап турар. Чижээ, Хертек Сарыг-Тараа, Саая Бегзи, Хомушку Өшкү-Саар олар хүнде 55 кг дүктү кыргыыр тургаш, ол хүлээлгезин 109 кг чедирип келген. Ында №4 бригаданың хоюн база кыргып эгелээн.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» көдээ ажыл-агый артелиниң Эрбек салбырының хойжулары бо чылын төрээн чуртка 55 тонна эки шынарлыг дүктү дужаар хүлээлгелиглер. Ол сорулганы күүседир дээш колхозчу хойжулар шудургу ажылдап турарлар. Малчыннар хой кыргылдазын чорудуп, баштайгы дүктү күрүне шыгжамырынга дужаап эгелээннер. Колхозчу кыргыкчылар хүн бүрүнүң үлүүн күүседири дээш аразында социалистиг чарыш-биле ажылдавышаан, аныяк кыргыкчыларга боттарының дүржулгазын дамчыдып турарлар.

ЧУРУКТА: Дүржулгалыг кыргыкчы Николай Бүрбүнүң аныяк колхозчу Вера Дарысүүнү хой кыргыырынга өөредип турары.

Фотозу А. ПОНОМАРЕВТУУ.

СЕМИНАР

СЭКП-ниң Тыва обкому республиканың колхозтар, совхозтарының партия организацияларының секретарьларының үш хонук семинарын организастап эрттирген. Семинарга 48 парторганизациялар секретарьлары киришкеп.

«Көдээ ажыл-агыйга мурнакчы дүржулганы нептередир талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» СЭКП обкомунуң секретары эш А. И. Поповтуң, «СЭКП ТК-ның март Пленумунуң шиитпирлериниң амыдырала боттанылгазының чоруп турарының дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы эш В. А. Соколовтуң, «Областтың партия организациязында агитас-массалыг ажылдың байдалының дугайында» СЭКП обкомунуң секретары эш К. С. Шойгунуң, «Профсвилелдер организацияларынга партийжи удуртулга дугайында» партия обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы эш А. А. Зайцеваның, «СЭКП ТК-ның октябрь, ноябрь пленумнарының шиитпирлеринге үндезилээн сорулгалар дугайында» СЭКП обкомунуң парторганнар килдизиниң эргелекчизи эш Г. В. Ивановтуң, илеткелдерии болгаш «Делегей байдалының дугайында» обкомнуң лектору эш И. В. Собелевтиң лекциязын семинарның киржикчилери дыңнаан.

Партия хуралдарының эртип турарының практиказының, партия бөлүктериниң ажылынга удуртулганың дугайында дуржулга солчуушкуннары ук семинарга база болуп эрткилээн.

Семинарның киржикчилери Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң механизастаттынган төп сүт-бараан фермазының, колхозтуң партия организациязының ажылы-биле танышып чораан.

ПАРТИЙЖИН АМЫДЫРАЛ

Партия хүрээлеңиниң өзүлдезин шынаржыдар дээш

Партия хүрээлеңиниң сан талазы-биле эвес, харын шынар талазы-биле өзүлделиг болурун СЭКП-ниң XXII съездизи демдеглээш, мурнакчы ажылчыннарны, колхозчуларны, ылаңгыя кол мергежилдиг кижилерни, совет интеллигенцияның дээре кеззэн парткяга чаңгыстап хүлээп алырынче сагыш салыышкынны күштелдиреринде партия организацияларына хүлээндирген. СЭКП-ниң кежигүнүнге кирип турар кижи бүрүзү СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының тодаргайлааны улуг хүлээлгелерни ап турар.

Бодунуң кежигүннеринден күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүн партия негеп турар. Чаа, деп-шилгелиг чүүлдерниң згеленчизи болурун, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукцияның шынарын экижидер дээш, мурнакчы дуржулганы нептередир дээш могаг чонка демисежирин СЭКП-ниң Уставы коммунистерден негеп турар. Ол болза техниканы, тускай мергежилди шиңгээдип алыр, социалистиг енчүнү камгалаар болгаш көөдедир хүлээлгелиг.

Совхозта партия комитеди болгаш ооң эге организацияларны партия хүрээлеңиниң өзүлдезин шынаржыдар талазы-биле ажылды элээн экижиткен. Партия эге организацияларны кижилерни партия кежигүнүнге чаңгыстап шилип алырының принцивин сагывышаан, мурнакчы механизаторларны, малчыннарны, ажылчыннарны болгаш өскелерни-даа оларның ажыл-ишчи болгаш политиктиг мөзүшынарын барымдаалап СЭКП-ниң хүрээлеңинге киирип ап турар. 1964 чылда партком 25 кижини партияга хүлээп алган, ооң иштинде партия кежигүнүнге кандидаттар 13 кижи. Бо чылдың беш айларының дургузунда 10 кижини СЭКП кежигүнүнге кандидатка хүлээп алган.

Хайыракан, Арыг-Бажы салбырларда партия эге организацияларны (секретарьлары эштер К. Куулар, А. Дугаржап) көдээ ажыл-агыйның эң дээре кижилерин партияга хүлээп ап, СЭКП-ниң хүрээлеңин өстүрер талазы-биле багай эвес ажылдап турарлар.

Партийжи болур чорук партия кежигүнүнге хүлээп алыр дугайында шиитпир-биле кады болу бербези билдингир-ле, харын. Марксисчи-ленинчи теорияны шиңгээдип алыры, бодунуң идейлиг дёңнелин-доктаамал бедидери — партия кежигүнүнүң эң чугула хүлээлгелериниң бирээзи. Бо чугула сорулганы күүседир талазы-биле партком чамдык ажылдарны кылган. Эрткен өөредилге чылында политиктиг чырыдыы ш к ы н г а аныяк коммунистерни бүрүн хаара тутнан болгаш оларга партийжи даалгаларны тус-тузунда берген, бодунуң коммунистеринге негелделиг болурун партия комитеди күштелдирген.

Партия эге организацияларының бердинген партийжи даалгаларны аныяк коммунистерниң канчаар күүседип турарын хынап, оларның-биле хууда чугаалажыышкыннарны чорудуп, партия хуралдарында ол дугайында айтырыгны чугаалажып турар. Чижээ, № 1 салбырда партия эге организациязының коммунистериниң хуралынга аныяк коммунист Д. Ак-Кектүү улусчу дружина командазының ажылын; Хайыракан салбырында парторганизацияның хуралынга аныяк коммунист М. Монгуштуң агитколлективти канчаар удуртуп турарының дугайын дыңнап чугаалашкан. Ол ышкаш аныяк коммунистер Хайыраканда А. Чаш-оол, М. Контрашина, Арыг-Бажында И. Оюн, К. Качалкина эге организацияның бергени партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Аныяк коммунистер боттарының онаашкан ажылдарынга шудургу ажылдап, бодунуң үлегерин өскелерге көргүзүп турарлар. Чижээ, чөлээчы К. Чалгын-оол башкарып турары автомашиназынга камныг, ыяш-чаар материалдарны найы хамаан чонна төтчеглевес болгаш чүүн сөөртүүнүң ай, квартал онаалгаларын тонна-километр-биле 120—130 хуу күүседип турар. Саанчы Т. Сарыг-оол эртиен чылын бир инекке онааштыр 1890 кг сүттүг санган, бо чылгы алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Ол ышкаш В. Айыр-оол 1964 чылда төрүттүнген бир кодан хураганнарны хүлээп алгаш, кыштан хүр ажырган. Хунан хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү алырын бодунуң социалистиг хүлээлгезинге ол айыткан.

Мооң-биле кады партия организацияларының составын улам экижидер, аныяк коммунистер-биле ажылды күштелдирер төлээде, ам-даа четпес ажылдарывыстың барын демдеглээри чугула. Эки ажылдап турар, ак сеткилдиг, бедик сагылга-чурумнуг ажылчыннар, тускай мергежилдиглер хөй. Ындыг турбуже чамдык партия эге организацияларының салдарын көдээ ажыл-ишчилерниң ортүзүнга нептередир талазы-биле сула ажылдап турар. Хендерге салбырында, совхоз төвүнде партия эге организацияларында (секретарьлары эштер Х. Чүлдүм, И. Лавриненко) кежигүннер өзүлдези кончуг оожум. Ол партгруппалар сөөлгү ийи чылдарда партия кежигүнүнүң кандидаттарынга 2—3-ле кижини хүлээп алганы-биле кызыгаарлаттынган. Аныяк коммунистерниң ниити политиктиг билиин бедидер, оларның ажылга харыысалгазын дыңзыдып, негелделиг болур чорукту чедип алыр талазы-биле көшнак ажылдап турар бис. Ооң хараазы-биле чамдык кижилер төлеп чок чорукче шилчип турар. Чижээ, күш-ажылчы чоруу-биле болгаш бодун ап чоруу-биле төлеп чок Т. Шожан-оол (Хайыракан салбырда) партия кежигүнүнге кандидаттан үндүртнен. Партия Уставының негелделерин ол каржызы-биле хажыдып, партия хуралынга удаа-дарааазы-биле алды катап олурушпаан, кежигүн дадыварын беш айлар дургузунда хавыртпаан болгаш өске-даа уставтыг негелделерни хажыткан.

Ол-ла салбырда аныяк коммунист В. Конгаа почтальоннааш, тоң-на багай ажылдаан. Хөй-хөй өрегелер чагылгаларын четче албайн турар. Ыраңгыя ыраккы одарларда малчыннарга солуннарны, сеткүүлдерни, чагаа харылзааны дыка үзүктелиишкинниг чедирип, база аморальдыг үүлгедигни кылып турган. Ында партия эге организациязының секретары эш Куулар аныяк коммунистерге партийжи негелдени көшкатканындан бо байдал тайылбырлаттынар. А. Дагбалдай бөлүк сорлар херээнге киришкеш, партия кежигүнүнге кандидаттан үндүрткен.

Партия кежигүнүнге кирип турарларга берип турар рекомендацияларының эки шынарының дугайында коммунистерниң харыысалгалыг болурунуң уставтыг негелделерин уттуп болбас ужурлуг. Рекомендация берип турар коммунистер партия кежигүнүнге киреринде күүзээн кижини чүгле кажан-бир кады чурттап чорааның, чаңгыс чер чурттуг болганын барымдаалаар чоруктар ону долузу-биле хандырарынга четпес.

Аныяк коммунистерниң идей-политиктиг билиин бедидери, оларның четпестерин, частырыгларын билиндирери, организакчы, кижизидикчи ажылдарга оларны чаңчыктырары болгаш төлептиг мөзүге кижизидери партия эге организацияларының чугула сорулгазы.

С. ОЧУР,
Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунда партком секретары.

ИЛЛЮОННАРНЫҢ ЛЕНИНИЧЕН УНИВЕРСИТЕДИ

ТАНДЫЧЫЛАРНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында совет кижиниң культурлуг болгаш угаан-бодал негелделери база херегелдери аажок илбек болгаш хөй талалыг. Ол бүгүнү хандырарының бир чугула хевири — партия чырыдыышкынының системазы болуп турар. Коммунист болгаш партия кежигүнү эвес-даа дыка хөй кижилер партия чырыдыышкынының бөлүмиринге өөренип тургаш, бодунуң нинти билиин бедидип, марксисчи-ленинчи теория-биле чепсегленмишаан, бодун коммунистиг тургузуушкуннуң идепкейлиг тургузукчузу, нинти партияның болгаш күрүнениң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге боттуг киржикчи кылдыр белеткеп турар.

Таңды районнуң партия организациязы эртип турар өөредилге чылында партия чырыдыышкынының четкизинге өөредилгени организастаар талазы-биле чамдык эки болгаш чаа үүлдерни кылгаш, ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи өөредилгезин экижидер талазы-биле багай эвес түңнелди чедип алган. Ынчаарга, ол дээрге районга политиктиг өөредилгени организастаанында болгаш ооң чорудулгазында четпестер чок дээни ол эвес. Четпестер болгаш нарыдаашкынар, бергедээшкиннер база эвээш эвес болган. Ынчалзадаа маңаа ажылдың эки талазын чугаалап, дуржулга солчур хевирбиле бо үүлдү бижирип деп бодал тыптып келген.

Политиктиг чырыдыышкыны четкизинге бо чылын чаа темаларны өөренген чорук коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң сонуургалын дыка бедиткен. Ол темалар-биле чергелештир семинарлар болгаш бөлүмнер боттарынга хамаарышкан темаларын база өөренип турган. Районга 64 семинарлар, бөлүмнер болгаш политшколалар ажылдап, аңаа 2000 ажыг кижи хаара туттунган. Көлээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир 17 теоретиктиг семинарларга ажыл-агыйларның удуртукчулары, салбырлар, фермалар эргелекчилери, бригадирлер, тускай эртемниглер болгаш башкылар өөренип турган. Зоотехния болгаш агрономия өөренир 10 бөлүмнер тургустунгулаан, Бай-Хаак суурда база «Тиилелге» совхозта культураның 2 университеди ажылын үргүлүүлээн. Политиктиг өөредилгениң чаа хевирлериниң коммунистиг күш-ажыл школаларын сүт-бараан фермаларынга, өөредилге комбинадын «Тиилелге» совхозка, көдээ ажыл-агый билиглериниң университедин дуржулга станциязынга организастагылаан.

Кадрларның экономиктиг өөредилгезин калбартыр талазы-биле колхозтарда болгаш совхозтарда партия организацияларны чугула сагышты салып турар. Экономиктиг билиглерни пропагандалаарын эки организастаар чорук бүдүрүлгениң экономиказынче ханылаарынга, колхозтарның база совхозтарның ажыл-агый чорудулгаларын мергежилдиг анализтээш, оон чогуур түңнелдерни кылырынга партия, совет болгаш ажыл-агыйның удуртукчу ажылдакчыларынга эки дузалап турарын практика көргүскеи. СЭКП райкомунуң чанында тодаргай экономиканы өөренир семинарның кичээлдери доктаамал болгаш ханы утка-шынарлыг эртип турган. Ооң практиктиг кичээлдери районнуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга эълчег-биле болуп келген. Ол чорук дыңнакчыларга тебретиктиг айтырыгларны шиңгээдип алырындан ажыда, ажыл-херекти практика кырынга көрүп, оларда чаа болгаш мурнакчы үүлдерни көрүп алгаш, боттарынга нептередириниң аргазын бөрип турар. Семинарга дыңнакчылар санал-оналын солчуп, практиктиг ажылдың дуржулгазын солчуп, четпестерни шүтүмчүлекчи ёзу-биле аналзтеп турар.

Сүт-бараан фермаларынга тургускан коммунистиг күш-ажыл школаларынга теоретиктиг айтырыгларны өөренири-биле чергелештир мергежил бедидеринче киичээнгей салып, мурнакчыларның дуржулгазын, эртемде болгаш техникада чаа үүлдерни өөренирин болгаш нептередирин кады чорудуп турган. Ындыг школаларның элээн хөй дыңнакчылары: саанчылар, кадарчылар, хойжулар чедип алган билиглерин эки ажыглап турганындан мурнакчыларның одуруунче кирген. «Элегес» совхозтуң саанчылары А. Донгак, З. Кыргыс, М. Аксырова, «Межегей» совхозтуң саанчылары З. Кравченко, М. Сабельникова, З. Реолько, «Тиилелге» совхозтуң саанчылары Оюн Мандырбаа, Ондар Норжуимаа олар беш айлар иштинде 650-деи 950 килограмм сүттүг саап алганнар. «Межегей» совхозтуң хойжузу О. Төкел-оол төрүүр чүс хойга онааштыр 123 хураганны, «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң хойжузу И. Сафонов — 109, «Коммунизмнин херели» колхозтуң хойжузу М. Достак-оол 102 хураганны алганнар, «Тиилелге» совхозтуң инек кадарчызы О. Дүтержаа баш бүрүзүнүң дүн-хүнде немелде деңзизин 600 грамм чедирген.

Балгазын сес чыл школазынга (пропагандист эш Тырышкина), Кур чер сес чыл школазынга (пропагандистер Гусева, Сапогова), Владимировка сес чыл школазынга (пропагандист Ягода) тургустунгулаан коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин өөренир семинарлар эки ажылдап келген болгаш өөредилге программазын бүрүн дооскан. Оон аңгыда Владимировка сес чыл школазынга эртем-атеизмниң белүмү ажылдап турган. Оон дыңнакчылары ам үеде чон ортузунга атеистиг темаларга лекцияларны болгаш беседаларны кылып, кежээлерни, диспуттарны организастап турар.

Политөөредилгениң эге хевири болур политшколаларның ажылынче бо чылын улуг кичээнгей салдынган. Ооң түңнелинде оларга өөренип турган кижилер политиктиг билигниң чогуур деңнелин чедип ап, чугула политиктиг айтырыгларны эки сайгарып билир апарган болгаш ажыл-херекке, хөй-нинти ажылдарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Районуң партия, совет активтеринден, ажыл-агый удуртукчуларындан болгаш интеллигентилеринден 65 кижи марксизм-ленинизмниң язы-бүрү айтырыгларын боттарының планнары-биле өөренип турганнар. Политчырыдыышкынның бот-өөредилге хевирин калбартырынче кичээнгей салбышаан, партия организациялары бот-өөредилгелерге дузалаарының семинарлар, чугаалажыышкыннар, конференциялар организастазары, кол айтырыгларга дараалашкак лекциялар номчууру дээш ышкаш хевирлерин бо чылын элээн калбарткан.

Пропагандист кадрларны шын шилип алганы политиктиг чырыдыышкынның шынарын бедидеринге идиглиг болган. Бүгү пропагандистерниң 60 ажыг хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртеминиг, кол нуруузу хөй чылдарда пропагандистеп келген. Бөлүмнер болгаш семинарлар удуртурунче удуртур ажылдакчыларны, тускай эртемниглерни бо чылын хөйнү хаара туткан. Оларның эң хөйү ол даалгазын бедик харыысалга-биле көрүп, ак сеткилдиг күүседип келген. Башкылар Ягода, Тырышкина, Гусева, Субракова, экономистер Титова, Михалецкий, эмчи Заставная, зоотехниктер Юркеевич, Чернова, тараа хүлээп алыр пунктуның директору Панкратов болгаш өскелерниң-даа эртирип турган кичээлдери организастыг болгаш идея талазы-биле бедик деңнелдиг боон турар.

Политиктиг чырыдыышкын четкизинге өөредилге чорун турган үеде СЭКП райкому пропагандистерге практиктиг дузалга чедирип келген. Пропагандистерниң теоретиктиг семинарларын эрттирип, методиктиг сүмелерни кадып, тускай консультацияларны чорудуп турган. Политиктиг чырыдыышкын кабинединиң чанында методиктиг чөвүлел кичээлдерге олуржуп, консультациялар чорудары-биле чергелештир темалар дайы-биле материалдарны белеткеп турар. Ол бүгү пропагандистерниң ажылын чингедип, улуг дузалыг болганы чугаажок.

Политөөредилге болгаш агрозоовет бөлүмнер-биле чергелештир, механизатор кадрларны колхозтарга болгаш совхозтарга белеткээри бо чылын эки организастаттынган. Механизаторнуң бүгү-нинти өөредилгезин дамчыштыр 328 кижини, ооң иштинде делгем билигниң 180 кижини белеткээн. «Тиилелге» совхозта өөредилге комбинады 48 механизаторларны белеткевишаан, оларны кежээки школаның дараазында класстарынче шилчиткилээн. Көдээниң ажыл-ишчилерин өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге хөйү-биле хаара туткан чорук районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының социалистиг хүлээлгелерин күүседириңге эки салдарлыг болганын бирги чартык чылда районнуң ажыл-агыйларының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турары-биле бадыткап болур.

Политиктиг өөредилгени бо өөредилгенин чылында организастаанывыста улуг четпестер база бар болгулаан. Чамдык пропагандистер, ылаңгыя эштер Дегтяренко, Куклин (дуржулга станциязында), Коломысова (райпода), Карымов (Балгазында) оларның удурткан бөлүмнери таварылга болуп кичээлдеп тургаш, сөөлүүреди өөредилгезин мырынай соксаткан. Ол ышкаш өске-даа частыыглар, четпестер бөлүмнерде, пропагандистерниң ажылында, партия организацияларының удуртулгазында бар болган. Ол бүгүнү түңнел кичээлдерге шүгүмчүлекчи ёзу-биле шынгыы чугаалажып көрген болгаш ам районда ниити түңнелди үндүрүп тура, келир чылын ындыг четпестерни болдурбас дээш оларны анализтеп, практиктиг хемчеглерни тодарадып турар.

С. ТУШКОВ,
СЭКП Таңды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Түңнел кичээлге

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунда партия эге организациязы 1964—1965 өөредилге чылының эгезинде колхоз төвүнге, Талымда, Көк-Чарда сүт-бараан фермаларынга—үш кезек черге партиянның политбөлгүмнерин организастаан. Ооң иштинден колхоз төвүнге 30 кижи дыңнакчылыг, колдуунда колхозтуң удуртур ажылдакчыларындан, активинден тургустунган ол бөлгүмнүң түңнели багай эвес. Ооң пропагандистеринге 3 кижини быжыглаан. Кол пропагандиске школа директору эш Аракчаану, дузалакчы пропагандистерге колхоз даргазы эш Тамдын-оолду, агроном эш Аңгырбанны партия организациязы бадылаан турган.

Партия организациязы дыңнакчыларның болгаш пропагандистерниң четчелээшкинин шын кылганы-биле неделя санында партия өөредилгези үзүктелиишкин чок болуп эртип турган.

Кажан кичээл эгелеп турда, пропагандист эш Аракчаа кол темаларга допчу тайылбырларны кылып бээрге, колхозтуң планныг даалгалары, ажыл-агыйны канчаар күүсеттинип турарын, мал фермаларында, колхозтуң өске-даа ажыл-агый адырларында байдал кандыг болуп турарын колхоз даргазы эш Тамдын-оол болгаш агроном эш Аңгырбан олар тема-биле холбаштырып, анализтеп чугаалап берип турганнар.

Дыңнакчылар өөренип эртип турган темаларын улуг сонуургал-биле дыңнап, боттарының харыыларынга, тайылбырларынга амгы үеде чугула болуушкуннарны, колхозтуң ажыл-херээнниң байдалын анализтеп турганнар.

Колхоз төвүнге организастаан бөлгүм 1965 чылдың май 18-тиң хүнүнде кежээки политбөлгүмнүң түңнел кичээлин эрттирген болгаш аңаа дыңнакчыларның эртken темаларны канчаар билип алганын дыңнакчылар-биле беседалажып эрттирген. Эрткен темаларны дыңнакчылар Идам Сат, Саая Кара, Доңгак Чат, Тимофей Лопсан олар хандыр билип алганын көргүзүп, кол айтырыгны эки харыылааннар.

Ынчалза-даа дыңнакчыларның талазында кичээлге белеткел чок, карандаш, кыдырааш чок келир, ол ышкаш конспект кылбас чүүлдер бар турган дээрзин түңнел кичээлге чугаалашкан. Оон уламындан эртken темаларны чамдык дыңнакчылар кончуг кошкак билип алганындан түңнел кичээлге беседага чугаалажып турган айтырыгларны четче харыылаанар. Ам келир өөредилге чылында кичээлдерге ындыг белеткел чок келир чоруктарны болдурбас дээрзин дыңнакчылар онзадап айытканнар.

Колхозка 1964—1965 өөредилге чылында шупту 56 дыңнакчылар 3 бөлгүмнер ажылдап турган. Дыңнакчыларның иштинден 14 коммунистер, 16 комсомолчулар, 16 партия кежигүнү эвес активтер политөөредилгеже хаара туттунган. Бөлгүмнерниң иштинден колхоз төвүнде политбөлгүм өөредилгени эки организастыг дооскан. Талым, Көк-Чар сүт-бараан фермаларында организастаан партия чырыдыышкынының бөлгүмнери бо чылгы программаның 10 темаларын эрткен. Ол бөлгүмнерниң пропагандистери эштер Дамбат-оол, Долгар-оол олар политөөредилгени организастыг дооскан болаажок, арткан темаларны чедир өөренир деп дыңнакчыларның күзелин хандырарын хүлээнгеннер.

Колхоз төвүнде болгаш фермаларда-даа организастаан бөлгүмнерде чүгле аныяк кижилер, мурнакчы активтер күзелдиг өөренип турар эвес, харын 70 хар ашкылай берген кырганнар—Кол Аалчымай, Чолдак Серен олар безин партия өөредилгезин сонуургап, чаңгыс-даа кичээл үспейн, эрткен темаларны кончуг кичээнгейлиг дыңнап, эки шиңгээдип алганын көргүзүп, түңнел кичээлге салдынган айтырыгларны багай эвес харыылааннар. Харын чамдыкта өске дыңнакчыларның харыылап турган айтырыгларынгадаа немей харыылап турганнар.

Партийжи организастыг болгаш партийжи политиктиг ажылды организастаарын бо чылын экижиткенинден колхозта пландаалгалыг ажылдар үргүлүү ажыр күүсеттинип турар. Чижээ, часкы тарылга организастыг дооступ турар. Бо чылын колхоз 290 га тараа культуразы—арбай чажар планныг тургаш, 300 гаы тараан. 50 га сула чажар планын база күүседип, тараа культураларының планын ажыр күүсеткен. А арткан мал чеми культураларны чоокку үеде бедик база агротехниктиг байдалга дооскан.

С. САРЫГ-ООЛ,
СЭКП Тожу райкомуунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ШЕФ-БИЛЕ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының ажыл-ишчилери кур болгаш курукан черлерни шиңгээдип алыр талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Ооараш-Хавактың бугазын бо чазын казып аштап, суун бадырган, кукуруза тарыыр кур болгаш курукан черлерни суггарып, кукурузаны тараан.

Бо буганы аштап казар ажылды шеф-биле чоруткан. Шеф организастаарынга партия эге организациязы улуг рольду ойнаан болгаш партия организациязының секретары эш Доклак-оол буга казып аштаар талазы-биле шефти билдилиг организастап, ук ажыл доозулгуже чедир боду удуртуп келген. Кур болгаш курукан черлерде тараан кукурузаның суггарылгазын эки организастап турган, бедик дүжүт алыр сорулганы Хорум-Даг салбырының ажылчыннары муриуида салганнар.

Хорум-дагжылар үоокта чаа Дөн-Терек сүт-бараан фермазынга шеф чоруткаш, инек саар улуг чадагай кажааны тудуп бергеп. Ферманың ажылдакчылары шефчилерге өөрүп четтиргенин илеткен.

С. МОНГУШ.

Экзаменнер түлүк үезинде

Кызылдың башкы институдунда күрүне экзаменнериниң ийиги эдчээ доозулган. Бо удаада студентилерниң быжыг билии удам тодараан.

Баштай педагогика факультединиң студентилери тыва дылды дужааганнар. 25 студент дегере эки демдектер алган. Лида Монгуш, Салчак Кертик-кыс, Марина Монгуш, Надя Ховалыг, Кара-оол Успун-оол кончуг эки харыылааннар.

Физика-математика факультединиң студентилери физикага дужааганнар. 11 кижи эки харыылаан. Александр Кукарин, Анфиса Бочкарёва, Клава Киселёва шыңгыы белеткелин көргүскеннер.

Дыл-төөгү факультединиң 17 студентиэи орус литературага шылгалда дужаагаш база багай демдек албаннар. Чалбак Тараа, Ооржак Хоюг, Ондар Анчимаа, Доржу Кара-оол кончуг эки харыылааш, макталды алган.

Арткан ийи экзаменни—педагогика болгаш партия төөгүзүн доозукчулар кончуг эки дужаар дээринге кандыг-даа чигзиниг турбас.

Пропагандист

Каа-Хем районнуң Ильинка суурда ортумак школаның башкылары партия чырыдыышкынының бо өөредилге чылында коммунистиг кижизидилгениң үндезиннерин өөренир семинарга өөренип турганнар. Семинарның удуртукчузу Тамара Алексеевна Якименко кичээлдерни бедик деңнелге, солун кылдыр организастап келген.

Дыңнакчылар өөренип эртken темаларын эки билип албышаан, оларны школа амыдыралы-биле холбаштырып келген. Кичээл бүрүзүнде чугаалажыышкынынар хайныышкынныг болуп, дыңнакчылар бот-боттарының харыыларын немежип, сөөлгү болуушкуннар дутайында солун информацияларны кылып турган.

Пропагандист Т. Якименко кичээл бүрүзүнге хынамчалыг белеткенишаан, тема бүрүзүн солун, дириг кылдыр эртирер дээш янзы-бүрү аргаларны ажыглап, методиктиг сүмелерни көрүп, хөй литератураларны номчуп турар.

ЧУРУКТА: Т. А. Якименко бодунуң библиотеказындан ном шилип алыр деп турары.

Фото **В. Лутковтуу.**

ПРОПАГАНДИСТЕР ОТРЯДЫ

СЭКП Кызыл хооркомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединде өөредилге чылы төнүп, шылгайдалар доозулган. Туруп келген 18 чылының дургузунда бистин университет партия организацияларының практиктиг сорулгаларынга дүүштүр марксисчи-ленинчи өөредигни тывыңгыр пропагандалаарының дуржулгазын чыып, оон-биле пропагандистерни чепсегленп, Кызылдың партия организацияларының пропагандист дузалакчыларының база бир отрядын белеткеп үндүрген.

Эртken өөредилге чылында университетке 4 факультет турган. Аңаа 250 хире кижи өөренген. Инженерлер Первухин, Болданов, эмчилер Ковенская, Тимошенко, Тоспанчык, башкылар Платонычева, Андреев болгаш өскелер-даа шудургу өөренип, кандыг-даа мергежилдиг кижизинге эргежок чугула билиглерни чедиишкинниг шиңгээдип алганнар.

Төөгү болгаш экономика факультеттеринге бо чылын баштайгы доозукчулар доозуп үнген. Тергиин эки демдектерлиг хереченлелдер алганнарның аразында респотребсоюзтуң АТК-зының начальниги Маслов, ол-ла организациянын өөредилге-консультация пунктузунуң эргелекчизи Чучун, автосептелге заводунуң кол инженери Филимонов, даг-руда комбинадының инженери Зименкова болгаш өскелер-даа бар.

Университетке шиңгээдип алган билиглер дыңнакчыларның эки ажылдарынга дузалап турар. Экономика факультединиң доозукчузу В. Чемков типографияның ажылын эки удуртканының түңнелинде ол будурулге 1965 чылдың декабрының үлүүнде ажылдап эгелээн. Ол-ла факультеттиң бирги курузунуң дыңнакчызы эш Соболев директорлаан хлеб заводу ам октябрьның үлүүнде ажылдап кирипкен.

Бо бүгү фактыларны шүүштүр бодап олурарга, марксизм-ленинизмниң университединге хоорайның партия организацияларының дыңнакчыларны шилип, сумелеп чорударда, элээн негелделиг болганы, оларның өөредилезин хайгаарап турганы йлдеи болур-дур. Хоорайның шериг комиссариадынган келген беш коммунист ийи чылдың дургузунда чедиишкинниг өөренип келгеннер. Электри станциязындан, № 3 школаддан, өкпе аарыының эмнелгезинден, Чырыдыышкын министерствозундан болгаш өске-даа албан, будурулге чөрүүринден келген эштер төлептиг байдалын көргүскеннер.

Ынчалза-даа чамдык партия организацияларының өөредилгеге чорутқан кижилерни көшкак контрольдап турары харааданчыг. Оон ужуру-биле университетке душ болган кижилер, билиин бедидип алырын кыспас эштер кирип турарын демдеглезе чогуур. № 1 АТК-дан 6 кижи чоруткан, чыл дургузунда кичээл үзүп, багай өөренгеш, үндүртсе-үндүртсе, чаңгыс-ла кижи арткан. Сүт комбинадының көммунистери — директору Баяринов, механиги Шиляев, Плотников амдыгаа чедир аазаашкын-биле амдырап, а херек кырында кичээл үзүп, багай өөренип турарлар. № 4 школаның башкылары Коршункова, Никифорова, Качаева, Рябинова баштайгы семинар кичээлиигё-ле теманы багай шиңгээдип алганын көргүскеш, бергелерден корткаш, дезип чорупканнар.

Чамдык партия организациялары массалыг политөөредилгеге пропагандистер-биле дузалаарын дилеп турарлар, а ол хирезинде марксизм-ленинизм университединче дыңнакчы чорударынга хөнну чоктар. Ындыг партия организацияларынга пассажир АТК-зында, горпода, хоорайның үлетпүр комбинадында, дузалай будурулгелер комбинадында парторганизациялар.

Ам үеде чаа өөредилге чылынга белеткел чорун турар. Өөредилгенин шынарын улам экижидери, материал-көргүзүг базазын калбартыры көрдүнген. Төөгү болгаш экономика факультеттеринге дыңнакчылар хүлээп алыр. Экономика факультединге үлетпүр, тудуг-автотранспорт экономиказының, а төөгү факультединге партийжи тургузуушкуннуң салбырлары ажыттынар.

Партия хооркому, марксизм-ленинизм университединиң дирекциязы болгаш башкылар коллективи партия, совет, ажыл-агый кадрларының идей-теориилиг белеткелинче, политчырыдыышкынның бүгү четкилериниң пропагандистерин белеткээринче күжениишкиннерин ам-даа салырлар. Кызылдың партия организацияларының дорт хүлээлгези болза, партийжи өөредилгенин бо хевирин чөптүг ажылдавры, кадрларның идейлиг дадыгыышкынын күштелдиреринге салыш салыры болур.

А. ЛЕПЕШКИН,
СЭКП Кызыл хооркомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң директору.

Төрээн чериң өөрен

Туристер Тываны сонуургап турар

Туризм талазы-биле область конференциязы бо чылдың апрельде Кызылга болуп эрткен. Ол конференция 35 кижи составтыг туризм талазы-биле Тыва область чөвүлелин тургузар деп шиитпирлээн. Конференцияның киржикчилери чөвүлелдиң чеди кижи составтыг президиумун, даргазынга Николай Устинович **ЛЮБУТИННИ** сонгаан.

Эш Любутин-биле бистиң корреспондентивис беседа кылгаш, дараазында айтырыгларны салган:

— Тывага туризминиң хөгжүп болур кандыг аргалары барыл?

— Тыванып девискээрин төөгүнүң тураскаалдары даш көжээлер, куйлар, чер иштинде хөмдүнген эрте-бурунгу хоорайлар, шаандакы улуг дириг амытаннарның сөөктериниң артынчылары, хая-даштарда төөгүлүг бижимелдер-биле кончуг байлак. Оон аңгыда, Тыва бедик даглардың, чараш чурумалдыг тайга-сыннарның, хемнериниң, делгем хову-шөлдериниң чурту. Оон девискээри янзы-бүрү ажыктыг казымалдар-биле байлак. Түгле агаар-бойдус база төөгүнүң тураскаалдары эвес, Тыванып ажыл-агыйы, чоңу, оларның чедиишкиннери туристерни дыка сонуургадып турар. Ынчангаш бо бүгү Тывага туризминиң сайзыраарынга калбак орукту ажыткан.

— Туризм талазы-биле Тыва область чөвүлели бо чайгы турисчи сезонда чүнү кылырыл?

— Туризм талазы-биле Тыва область чөвүлелиниден база Красноярск край чөвүлелинден ийи-ийи, Совет Эвилелиниң туризм талазы-биле Төп чөвүлелинден бир, шупту беш кижи составтыг комиссия Красноярск—Абакан—Шушенское—Саян даглары—Кызыл, Кызылдан Чагытай, Азас хөлдерже туристчи походтар кылыр бүгү-эвилел ужур-дузалыг маршруттуң чурумун, орууң, оон төөгүлүг черлерин көргүзүп турар орук айтыкчызы дептерни парлап үндүрер дээш материалдарны чыып, ажылдап турар. Ол дептержиттеш бо чылдың июль, август айларында парлаттынып үнүп келир. Ол маршрутка путёвкаларны Совет Эвилелиниң туризм талазы-биле Төп чөвүлели садып тарадыр. Бо маршрут-биле түгле совет туристер эвес база даштыкы туристер походтарны кылыр. Оон аңгыда тус-тус районнарга болгаш республиканың иштинге турисчи походтарны чорудар.

Тыва республикага туризмни моон соңгаар улам хөгжүдер сорулга-биле, 1966 чылда туризм талазы-биле Тыва область чөвүлелиниң эргезинге турист базазын тургузарын шиитпирлээн. Ол база туристерге путёвкаларны садып, оон орулгазы-биле баазаны эт-херекселдер-биле бүрүн дерип алыр аргалыг болур.

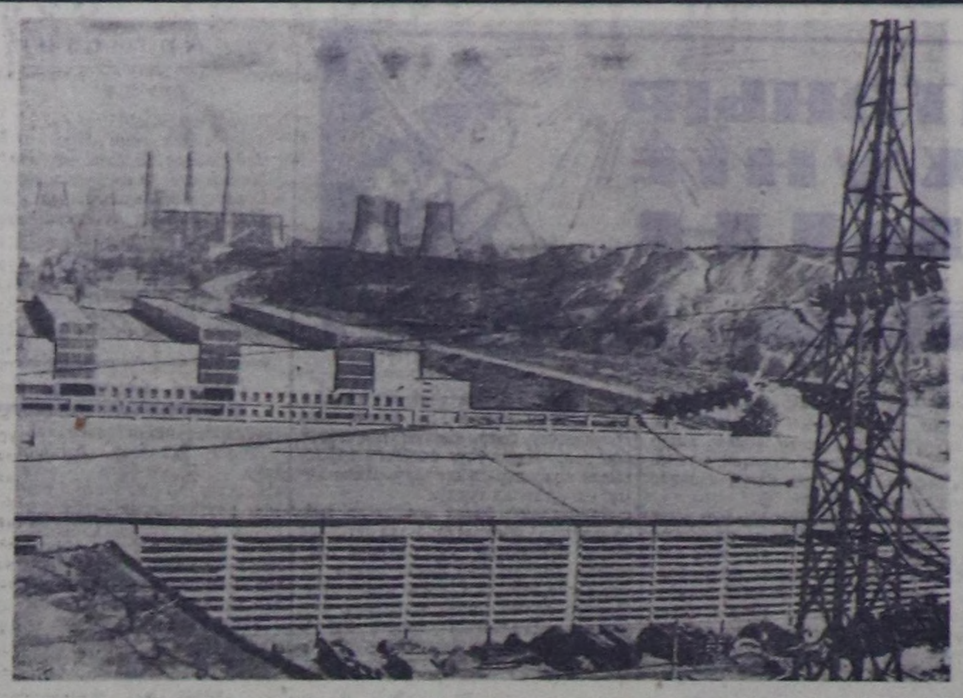
Бистиң республикада чаа-ла эгелеп турар туризм ажылын экижидер сорулга-биле республиканың 29 идепкейлиг турисчи организаторларынга июнь 2-ден эгелээш 5-ке чедир ийи хүнүң семинарын эрттирген. Ол семинар турорганизаторларга эргежок чүгула билигни, ажыктыг сүмелерни берген.

— Тывага бо чайын кайы черлерден туристер келирил?

— Туризм талазы-биле Тыва область чөвүлелинче чагыглар кээп эгелээн. Бистиң республиканың туристериниң аңгыда, мындыг чагыгларны хүлээп алган бис. Балтий далайның шериг-далай флодукүн бөлүк офицерлери чайгы шөлээзининг үезинде, август айда бир ай хуусаалыг турисчи походту боттарының күзээн маршруду-биле кылыр. Вильнюс хоорайның он ийи кижи составтыг бөлүк туристеринден чагыг база келген. Красноярск хоорайның туристери келир. Совет туристерден аңгыда, бөлүк француз туристерниң чагыы келген. Чагыглар келири ам-даа үргүлчүлевишаан.

«Туров»—Польша Улус Республиканың эң улуг электростанциязы болуп турар. Оон күчүзү 12 муң киловатт. Ону Совет Эвилелиниң, Герман Демократтыг Республиканың болгаш Чехословакияның акы-дуңма дузаламчызы-биле туткан.

Фото ЦАФ—СЭТА-ныы.

Улустар найыралының университединиң баштайгы доозукчулары

Улустар найыралының Патрис Лумумба аттыг Москва университединиң делегейниң 46 чурттарының 227 студентилери доозуп үнген. Оларның иштинде Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарындан келген 187 студентилер бар. Олар болза, инженерлер, физиктер, математиктер, юристер, агрономнар болгаш экономистер-тир. Олар шуптузу удавас боттарының чурттарынга чеде бергеш, университетке шингээдип алган билиглерин национал күрүнелериниң улам ынайгы хөгжүлдезинге дузалаар кылдыр бараан болдурарлар.

Университетте өөренип турар совет студентилер орус дылды өөренир, программаны шингээдип алыр талазы-биле янзы-бүрү улустарның оолдар, кыстарынга дузалап турар. Совет киживилерниң амыдыралын болгаш күш-ажылын оларга таныштырып турар. Москваның чурумалдыг черинде университеттиң бажыңнарының улут комплексизин тудуп турар болгаш оон чамдык кезин ам безин ажыглалда киргеи.

Социализмниң акы-дуңма чурттарында

УЛУС ЧОН ПАРТИЯНЫҢ ШИИТПИРЛЕРИНИ ҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУРАР

БУХАРЕСТ. РАП-ниң болур деп турар IV съездизиниң 1966—1970 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле база 1966—1975 чылдарда энергетиктиг курлавырларны ажыглаар болгаш чурттуң электрижидер талазы-биле директиваларның төлевилелдерин румын парлалгага чугаалажып көөрү эгелээн.

Ажыл-агый ажылдакчылары, эртемденнер, культура ажылдакчылары Румыниянын Ажылчын партиязының ТК-зының чоокта чаа болган пленумунуң үлээп алган документилерин изни-биле үүлдүгзүнүп, ажыл-агыйга удуртулганың арга-методтарын улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле тодаргай саналдарны киирип турар. Улус ажыл-агыйын, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринниң, улустуң чаагай чоруун бедидериниң өндүр чаагай планнарын күүседириниң херээнге бүгү күштерин бээрингe Румыниянын ажылчы чоннарының шиитпирлиин солуннарга парлаттынган үүлдер илергейлеп турар.

* * *

Бухарестиге Румын профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң пленуму болуп эрткен. Чоокта чаа Румыниянын Ажылчын партиязының ТК-зының Пленумунуң хүлээп алган документилерин аңаа чугаалажып көргеи.

БОЛГАР МАШИНА ТУДУУНУҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

СОФИЯ. Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму бодуның ажылын Софияда үргүлчүлеп турар. БКП ТК-ның машина тудуунуң талазы-биле шиитпирлериниң күүселдезиниң түннелдерин чугаалажып, 1966—1970 чылдарда сорулгаларны айтып турар деп, БТА агентилел дыннаткан.

Бо айтырыгларның талазы-биле илеткелди пленумнуң киржикчилеринге баш бурунгаар тарадып берген. 1961—1980 чылдарда улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле БКП-ниң VIII съездизиниң директиваларын ёзугаар ол үениң иштинде машина тудуунуң болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрүнүң продукциязын 16—17 катап өзер ужурлуг дээрзин илеткелде чугаалап турар. Дараазында бешки беш чыл болза кол перспективаны күүседиринге болгаш Болгарияны машина тудуунуң чурту болдурарынга шиитпирлиг чыл болур.

Сөөлгү чылдарда болгар машина тудуунуң чеднишкиннерин илеткелде айтып турар. 1964 чылда машина тудуунуң продукциязының хемчээли 1960 чылдың деннелинден ийи катап ашкан. 1965 чылда машина тудуунуң бүдүрүлгезиниң хемчээли эрткен чыл-биле деннеэрге база 20 хуу өзер. Үлетпүр продукцияның ниити хемчээлинде машина тудуунуң ботдеизизи 1960 чылда 12,5 хуу турганындан, 1964 чылда 16,2 хуу четкен, а 1965 чылда үлетпүр бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң 17 хире хуузунга четкен турар.

Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның мурунгга Болгарияның хүлээлгелерин күүседирин хандырган продукцияның ындыг хевирлериниң бүдүрүлгези колдадыр хөгжүп турган. Машина тудуунуң даштыкы чурттарже үндүрер продукциязы Болгарияның дашкаар үндүрер ниити үүлүнүң 30 хире хуузу болуп турар болгаш 1960 чылдың деннелинден дөрт катап ашкан.

1966—1970 чылдарда планның төлевилели машина тудуунуң продукциязының хемчээлин 1965 чылга удур 2,3 катап көвүдедирин көрүп турар дээрзин илеткелде оонынай чугаалап турар.

1970 чылда машина тудуунуң продукциязының 31—35 хире хуузун даштыкы чурттарже үндүрер.

Болгарияның машина тудуун хөгжүдеринге Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның мурунгга Болгарияның хүлээлгелерин күүседирин директиваларын ёзугаар ол үениң иштинде машина тудуунуң болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрүнүң продукциязын 16—17 катап өзер ужурлуг дээрзин илеткелде чугаалап турар. Дараазында бешки беш чыл болза кол перспективаны күүседиринге болгаш Болгарияны машина тудуунуң чурту болдурарынга шиитпирлиг чыл болур.

Сөөлгү чылдарда болгар машина тудуунуң чеднишкиннерин илеткелде айтып турар. 1964 чылда машина тудуунуң продукциязының хемчээли 1960 чылдың деннелинден ийи катап ашкан. 1965 чылда машина тудуунуң бүдүрүлгезиниң хемчээли эрткен чыл-биле деннеэрге база 20 хуу өзер. Үлетпүр продукцияның ниити хемчээлинде машина тудуунуң ботдеизизи 1960 чылда 12,5 хуу турганындан, 1964 чылда 16,2 хуу четкен, а 1965 чылда үлетпүр бүдүрүлгениң ниити хемчээлиниң 17 хире хуузунга четкен турар.

Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның мурунгга Болгарияның хүлээлгелерин күүседирин хандырган продукцияның ындыг хевирлериниң бүдүрүлгези колдадыр хөгжүп турган. Машина тудуунуң даштыкы чурттарже үндүрер продукциязы Болгарияның дашкаар үндүрер ниити үүлүнүң 30 хире хуузу болуп турар болгаш 1960 чылдың деннелинден дөрт катап ашкан.

1966—1970 чылдарда планның төлевилели машина тудуунуң продукциязының хемчээлин 1965 чылга удур 2,3 катап көвүдедирин көрүп турар дээрзин илеткелде оонынай чугаалап турар.

1970 чылда машина тудуунуң продукциязының 31—35 хире хуузун даштыкы чурттарже үндүрер.

Болгарияның машина тудуун хөгжүдеринге Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттарның мурунгга Болгарияның хүлээлгелерин күүседирин директиваларын ёзугаар ол үениң иштинде машина тудуунуң болгаш металл ажылдап кылыр үлетпүрүнүң продукциязын 16—17 катап өзер ужурлуг дээрзин илеткелде чугаалап турар. Дараазында бешки беш чыл болза кол перспективаны күүседиринге болгаш Болгарияны машина тудуунуң чурту болдурарынга шиитпирлиг чыл болур.

МИЛЛИОН ТОННА КҮГҮР

ВАРШАВА. Тарнобжегтиң М. Новотко аттыг күгүр комбинадының хөй муң кижилиг коллективи ук комбинатты ажыглалга киирген хүнүнден бээр беш чыл болган оюн кайгамчык күш-ажылчы тиилелге-биле демдеглээн.

Күгүр Польшаның дашкаар үндүрер кол чүүлдериниң бирээзи болуп турар. Чехословакияже, Австрияже болгаш ГДР-же ам безин 280 муң тонна чиг күгүрнү чүдүрүп чоруткан.

Миллион тонна күгүрнү алырыбиле комбинатты улам ынай интенсивтиг алгыдарының чаа үечалазы ажыттынар апаар. Дараазында беш чылда комбинаттың продукциязы: күгүр 380 муң тоннадан 500 муң тоннага, суперфосфат 265 муң тоннадан 800 муң тоннага чедир көвүдээр.

ЮГОСЛАВИЯДА ЧАА ҮҮЛДЕР

БЕЛГРАД. Обилич хоорайда электри приборлар будурер талазы-биле завод ажыглалда киргеи. Чаа будурүлге чыл бүрүде продукцияны 2,4 миллиард динар түңге бээр. Заводту болбаазыраңгай техника-биле дерээн. Будурүлге чорудулгаларын механизастап база автоматчытканының ачызында оон кылыгларының өртекүнээн ол ышкаш чамдык будурүлгелериниң продукциязының өртек-үнезинден 13 хуу хире чиик болур.

* * *

Социалистиг өске-даа чурттарбиле Югославияның экономиктиг кадыы ажылдажылгазы чедиишкиниң хөгжүп турар. Эрткен чылда социалистиг чурттар-биле Югославияның бараан саарылгазы 206 миллиард динар ажыг түңге четкен болгаш 1963 чылдың деннелинден 70 миллиард динар хөй болган. Югославияның дашкаар үндүрер үүлдериниң социалистиг чурттарның үлүг 1963 чылда 26,7 хуу турганыдан, эрткен чылда 34,6 хуу чедир көвүдээн, а ол-ла үеде чурт иштинче киирер үүлдер 22,7 хуудан 28,7 хуу чедир өскен.

Социалистиг чурттарның аразында Югославияның эң улуг садыг эвилелчилери болза Совет Эвилели, ГДР, Чехословакия, Венгрия, Польша болуп турар.

ВЕНГР-КУБА КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

БУДАПЕШТ. 1965 чылда Венгрия биле Кубаның аразында бараан саарылгазын көвүдедир дугайында дугуржулгага ат салган. Венгрия Кубага янзы-бүрү бараннарны, оон иштинде эм аймаан, химия калийин бээр болгаш Кубадан руда болгаш руда концентраттарны, химия үлетпүрүнүң кылыгларын, кылымал волокнону болгаш өске-даа бараннарны алыр.

Бот-боттарының аразында садыгны улам ынай хөгжүдүп болурунуң аргаларын өөренип көөр ужурлуг доктаамал комиссияларны тургузар дугайында дугуржулгага база ат салган.

Ховунуң ишчизи

Бай-Тал МЧАЭ-зиниң эге тургузукчуларының бирээзи Монгуш Дүндерик ам «Сүт-Хөл» совхозта трактористеп болгаш комбайнерлеп ажылдап турар. Чер ажылының талазыбиле баштайгы демниг ажыл тургустунуп эгелээнден бээр амгы хүннерге чедир Дүндерик бодунуң чаңчыккан, өөренген ажылы хову ажылындан чарылбайн ажылдап келген. Ол энне баштай чаңгыс аът андазынып-биле чер аңдарган улуска дузалажып, аът, шары бажы мунуп берип ажылдап эгелээн. Кызымаккай оол бергелерни ажып эртип, чоорту демниг ажылдаарының ажыктыын билген болгаш коллективтиг ажыл-агый тургустунуп турда орта кирген.

Ынчан колхозка бир дугаар трактолар көстүп кээрге-ле Дүндерик тракторист боор күзелиң илередип, ынчангы «Киров» колхозтуң даргазынга ол дугайын чугаалаан. Оңу тракторист курузунче өөредип чорукан. Ол 1949 чыл турган. Ам ол 16 чыл трактористеп база сөөлгү чылдарда комбайнерлеп келген. Эрткен ажыл-агый сезонунда 560 га тараанң совхозунга кезип берген.

Үр үениң иштинде ажылдап келгеш, ол багай ажылдаан диртип көрбээн. Харын кызымаккай ажылы дээш хөй удаа шаңнаткылаан. «Сүт-Хөл» совхозтуң профэвилел организациязы мурнакчы механизаторлар чылда эки ажыглааны дээш, оон чайгы шөлээзининг үезинде Чедерге барып дыштаныры-биле 70 хүүзүн чиигеткен путёвканы тывыскан. Ховунуң ишчизи ам Чедерде дыштанып турар.

С. САНДАН.

Дыңкап-ла олуруксаазы кээр

Тыва ырының болгаш хөгжүмүнүң хөгжүлдезининиң дугайында солун кежээ Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Даг суурунга болуп эрткен. Тыва ырының болгаш хөгжүмүнүң хөгжүлдезининиң дугайында Хорум-Даг сес чыл школазының музыка башкызы эш В. Ары-Седи илеткел кылган.

Араттарның шаанда ырлажып чораан ырларының, ойнап чораан хөгжүм херекселдерининиң хөгжүлдезин илёткелчи болгаш санал бергенинер чижектерге тодарадып, тыва ырларның болгаш хөгжүмнүң амгы сайзыралгазын чугаалааннар.

Санал-онал соонда ыраажылар болгаш хөгжүмчүлер боттарының талантызын көргүзүп, эргин болгаш чаа аялгаларны хылдыг хөгжүм херекселдери-биле тус-тус күүседип турганнар. Ары-Сединиң, Хорум-Даг суурнуң хоочун чурттакчызы Шыдырааның болгаш өскелернин-даа тыва эрги, чаа ырларны ырлаанын, бызаанчыга күүседиринин кежээнин киржикчилери дыка сонуургап дыңнааннар. Эң ылангыя башкы Дарыжыктың «Херээженнер» деп ырыны күүседиптерге, улус катап-катап адыш часкап, дилеп турганнар. Музыка-биле үдээн ол ырыны дыңнап олурган чамдык уян кижилериң каратарының чажы төктүп олурганын улус өскерип органнар. Хорум-Даг сес чыл школазының 7-ги клазының өөреникчизи Долума Баазаң «Хосталга» деп ырыны музыка үделгезибиле эң-не мергежилдиг күүседиринге.

Тыванып хөгжүм чогаалының хөгжүлдези деп музыкалыг кежээ хорум-дагжыларның киржикчилери дыка сонуургап дыңнааннар. Эң ылангыя башкы Дарыжыктың «Херээженнер» деп ырыны күүседиптерге, улус катап-катап адыш часкап, дилеп турганнар. Музыка-биле үдээн ол ырыны дыңнап олурган чамдык уян кижилериң каратарының чажы төктүп олурганын улус өскерип органнар. Хорум-Даг сес чыл школазының 7-ги клазының өөреникчизи Долума Баазаң «Хосталга» деп ырыны музыка үделгезибиле эң-не мергежилдиг күүседиринге.

Тыванып хөгжүм чогаалының хөгжүлдези деп музыкалыг кежээ хорум-дагжыларның киржикчилери дыка сонуургап дыңнааннар. Эң ылангыя башкы Дарыжыктың «Херээженнер» деп ырыны күүседиптерге, улус катап-катап адыш часкап, дилеп турганнар. Музыка-биле

Лондон

Партизаннар шаап халдап турар

ЛОНДОН. (СЭТА). Сайгоннуң соңгу талазынче үгүле 60 миль ырак турар Донг-Ксюай хоорайже мурнуувьетнам партизаннарның шавар халдаашкынының үезинде 14 америк шериг албаныглар өлүрткен болгаш ону балыглаттырган деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Мурнуу Вьетнамдан дыннадып турар.

Баштайгы дыңнадыглар-биле алырга, 20 мурнуу-вьетнам солдаттар база балыглаттырган.

Чазак шеригленинiң аргыжылгазынга ажыглаар № 14 стратегтиг орукту контрольдап турар. Донг-Ксюай хоорайже мурнуу-вьетнам партизаннарның ийи батальону чаза тыварып кирген. Партизаннар америк тускай шеригленинiң лагеринче болгаш оон чанында самолёт ужудар болгаш хонар шөлче база халдаан.

Америк командылал немелде күштерни олче чорударын ораддашкан, ынчалза-даа партизаннар пулемёттуң күштүг адыышкыны-биле оларны аткаар ап охтапкан.

Даштыкы агентилелдерниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, чазак шеригленi вертолёттарны болгаш самолёттарны ажыглап турзажок, партизаннар шаап халдаашкының үргүлчүлеп турар.

Ханой

Дээрбечи халдаашкыннар

ХАНОЙ. (СЭТА). Июнь 10-да америк ужар үүл Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээринче халдзашкынны каш удаа кылган. Нге-Ан биле Тхань-Хоа можуларда чурттакчылыг черлерни болгаш экономиктиг объектилерни америк самолёттар бомбалап база боолап турган. ВДР-ниң шериг командылалының дыңнатканы-биле алырга, Тхань-Хоаның камгалакчылары ийи америк самолётту дүжүр аткан.

Каир

Дидим чорук

КАИР. (СЭТА). Аденниң чоогунда Хисвада англи радио-телеграф станциязының бажыңын улуг частыышкын силгипкен. Англи колониалдыг эрге-чагыргаларга удур боттарының хөделиишкиннерин сөөлгү үеде дыка идепкейжиткен мурнуу-аравий патриоттар чоорту хөделип частырының миназын аңаа салган. Частыышкынның түннелинде радиостанцияның үш контроль пунктуларының бирээзи сандан үнген. Бажың боду база үреллип баксыраан.

ВДР-ниң ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Вьетнамның даштыкы херектер министерствозу медеглел кылгаш, вьетнам улуска удур агрессчи дайынга киржири-биле Мурнуу Вьетнамче шериг кезектерин чорудар дугайында филиппин эрге-чагыргаларның шиитпиринге шынгыы удурланыышкынын илергейлээн деп, ВИА агентилел дыннаткан.

Филиппин эрге-чагыргаларның ол хемчеглери Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын шынгыы үрээнин, Вьетнамның ботэргезинге болгаш хамаарышпас чоруунга кыжанганы болуп, база Филиппиннерниң чонунуң эрге-ажыктарынга удурланышкак болур деп, медеглелде айтып турар.

Вьетнам талазы-биле 1954 чылдың Женева дугуржулгаларын Филиппиннерниң чазаа шынгыы сагыыр [illegible] Мурнуу Вьетнамда бодуның үүлгелерыысалганы ол эдилээр апаар деп, [illegible] нелинде онзалап демдеглээн.

Шынгыы сагындырыг

ЛОНДОН. (СЭТА). Доминикан республиканың хамаарышпас чоруун бодунуң контролюнга тургускан Каттышкан Штаттарның ол чурттуң иштики херектеринге калчаалыг холгаарлаашкыны бүгү латин-америк чурттарга шынгыы сагындырыг болуп турар. Доминикан республиканың конституция ёзугаар чазааның даштыкы херектер министри Хоттин Куриге кескү англи эртемден, философ болгаш хөй-ниитичи ажылдакчы лорд Бертран Расселдиң чоруткан чагаазында ол медеглел кирген.

Доминикан республиканың девискээрин америк шеригленiң өжелеп алганынга удур демисежирде дуза чедирерин англи эртемденден Хоттин Кури дилээн.

Чаа доо

Шевергин кеттинген, ындыг кон[illegible] шылгадак аныяк уруг өөрүнүң мур[illegible] да ыраажыларның бир демниг, янзы[illegible] аялгазы Кызылдың музыка училище[illegible] биле чаңгыланып үнген. Баштай ола[illegible] чек биле Белекмаа» деп операзының[illegible] кен. Ону доозукчу-дирижёрларның[illegible] биле күүседиринге ол. Аныяк уруг[illegible] «Оожумнаңар!», «Дыңзыдыңар» деп[illegible] газы-биле ыраажылар үш хире ырыны[illegible] заттың кады доозар эжи Людмила Рябова оон орнунга кээп турупту. С[illegible] база бодунуң эжинден дудак чок болган.

Чаа доозуп турар аныяк дирижёр кыстарга болгаш ыраажыларга залда көрүкчүлер байыр чедирип, адыш часкаашкынары улам күштелип турар.

— Белен эвес-ле дирижёрлаар кыстар-дыр, олар моон соңгаар өөрензе, оон-даа артык апаарлар ийин дээн.

— Харын, черле эки-дир, ырлажыларның үнүн янзы-бүрү кылдыр таарыштырганы, ырлаарының культуразын болгаш техниказын шингээдип алганы багай эвес-тир.

— Кижи-ле бүрү мынчаар ырлап шыдавас бол-дур ийин моонар, бо дээрге салым-чаяанныг кижилер-дир — дээн үннер залга олурганнарның аразынга дыңналган.

— Бо хире концертти белеткээринге башкылары дыка улуг күштү үндүрген-дир, а сургуулдар база шынгыы ажылдаан-дыр...

—Дигилээн чугаалар залдың ол-бо талаларынче көжүп-ле турган. Шынап-ла, оларның башкызы Р. Н. Лесников болгаш училищениң өскедээ башкылары хор-дирижёрларын белеткээринге улуг күжениишкиннерни үндүрген. Ол-ла концертке башкы боду сургуулдары-биле кады чамдык ырларыны база ырлагылаан.

Ниитизи-биле отчёт концертке 21 музыка чогаалдары киргеи, ынча хөй ырының сөзүн болгаш аялгазын өөренип алырынга черле улуг күжениишкиннерни үндүргени чугаажок. Бо училищени бо чылын доозар 11 кыстар дирижёрлааннар. Оларның аттары бо-дур: Зоя Нүрзат, Людмила Рябова болгаш оларның өнүктери Валентина Павлова, Нүрзат Чайзатмаа, Галина Гончарова, Ларяса Лагбужап, Чечекмаа Маадыр-оол, Татьяна Колоницкая, Наталья Шойдак, Роза Балдан, Надежда Красный. Бо дээрге музыка училищезиниң бо чылын доозуп турар хор-дирижёрлары-дыр. Ынчангаш амыдыралдын улуг оруунче кирип турар аныяк өнүктерге чогаадыкчы улуг чедиишкиннерни күзээлинер.

ЧУРУКТА: училищени доозар хор-дирижёрлары чамдык башкылары-биле.

Фото **П. ГОЛЬЦОВТУУ.**

Боттарын көрген колхозчулар

/лириктиг репортаж/

«ЛИРИКТИГ РЕПОРТАЖ» дээн бичии эгеден көрүкчүлер элдепсинмес боор. Ол ылавыла ындыг чүве, рецензия эвес. Бир эвес рецензия бижип, уран чүүлдүң чаа ажылының дугайында допшулуг сөстү чугаалаар дизе, ук шиини катап-катап көөр, чогаалдың бодун номчуур, көрүкчүлер-биле чаңгыс эвес удаа чугаалажыр апаар.

Маңаа мен Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, хоочун чогаалчы Сергей Пюрбюнуң «Ынакшылды камнаар херек» деп шиизин РСФСР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор Алексей Чыргал-оолдуң хөгжүмчүдүп каастааны-биле бистиң театрның артистериниң Улуг-Хемниң Ийи-Тал суурунга ойнап көргүскениниң дугайын чугаалаарын оралдаштым. Орта чогаалчы биле композитор боду база олурушкан чүве. Көрүкчүлер-биле шак ындыг дорт харылзаа чүгле ажык-дузазын чедирер дээрзинге ол кежээ кым-даа бүзүреп турду.

»ДҮЖҮМЕТТЕР КЕЛДИ-ЛЕ!..»

Мен Ийи-Тал суурга үш катап шии көрген мен.

ТӨРЭЭН суурунга үш-ле катап шии көрген. Эвээш болбайн канчаар, улуска-даа ыттаар эвес. Эвээшсинер мен, ынчалза-даа хомудавас мен. Чүге дээрге мындыг.

Баштайгы шиини бичиимде көрген мен. Ону дөңгүп билир-дир мен, уйгу-дүжүмде-даа ышкаш. Ынчан чазын-на боор, Ийи-Талга чыскаал болган. Орта улус шии деп чүве көргүзе берген. Көрүкчүлер «улаан-булуң» дижир кара чаңгыс бажыңның эжиинге довурак кырынга олуруп-каннар. Шииниң ойнакчылары бажың иштинден үнүп келгеш, ооң эжиинде чада кырынга көргүзүп турган. Ам бодап көөрге, сцена деп чүвези ол.

Ол шииге чогум чүнүң дугайын көргүзүп турганын черле билбес мен. Улус хире-хире адыш часкап олургулаан. Оон хеп-хенертен самдар шыва тоннуг, кара кежегелиг арат үне халып келгеш, доюлдур-ла кыйгы салып үндү: «Дүжүметтер келди-ле!» Чада кырында араттар канчангалак чорда, торгу тоннарлыг, чинзелиг бөрттерлиг кижилер келген соонда, оларны шаагайтай-ла бердилер. Дириг дүжүмет көрүп чораан эвес, сыңны-ла бердим. Араттарның ыы-сыызы, үе-човууру барды. Мен ыглапкаш, авамның хоюнче бажым сукпаш, чыдыпкан мен. Ол шииниң чогум канчаар төңгенин көрбээн мен.

Ийи дугаарында, оон үш-дөрт хире чыл эрте бергенде, база-ла ол бажың эжиинге болган чүве. Ол үеде Оттук-Даш араттары черле бөлүк-бөлгээт чурттап чораан болгаш, аныяктары шору эвилелдиг турган. Олар бир-ле байыр үезинде шии көргүзе берген. Сураа үнген «чечен сөстүг Сержикейни» ынчан көрген мен. Ол дээрге алдарлыг тоолчу чораан. Аът аазаарга, бир байга шаанда кыштадыр тоолдап келген деп, ооң дугайын араттар чугаалажыр. Чазын-чайын дыңнап кээрге, биеэ байның каржы-дошкун, харам-хыныыр хаан кылып алгаш, тоолдап турганын билип кааш, Серживейни аалындан үндүр ойладыпкан дижир. Серживей алыр болган аъдын ынчаар ышкынган.

Ынчан ол шииге мээң эжим, ам Ийи-Тал школазының директору Бавуу-Сюрюн ойнап үнүп келген. Ол кандыг-ла бир негр херээжен кижи ролюн күүседип турган. Ынчалза-даа ооң негрлерге дөмейлежир чүзү-даа чок, дөңгүр баштыг, тыва шыва тоннуг. Бавуу-Сюрюн көрүкчүлерже-даа көрүнмейн, көжеге ындынче кулак салырынга өй орган. Оон шии сөзүн бир кижиниң сымыранып адап берип турганын дыңнаан мен. А негр херээжен (Бавуу-Сюрюн) ону бирден бирээ чокка катаптап орган: «Мен ол ажылчынны капиталистерге сөглеп бээриниң орнунга, дылым одура ызырыптар мен».

А үш дугаар шиини... Ол дугайын дараазында чугаалап берейн.

«ШЕҢНЕ ЧЕЧЭЭ ЧАСТЫП ТУРАР...»

ШИИ эгелээриниң мурнуу чарыында суг кыдыынга бардывыс. Чай кадында балыктаарывыс ол. Ындыг ыржым кежээ Улуг-Хемни кым көрүксевес боор. Сергей Бакизович бир азарганчыг улуг балыкты карааныска кээзүлдүр-ле оскунду. Дыка хомудап чугаалап турду.

Балыктаан бичии оолдар-ла хөй. Чаныывыска колхозчулар-даа четкилеп келди. Чугаакыры сүргей, кара шырайлыг колхозчу эр бичии уруун чедип алган, чоокта чаа бир күзүн суур чанынга алаакка адыг чораанын, ону канчаар даялаанын хөөреп берди. Чээрби шаа кижи адыгны аглап чорупкан. Шупту хос дүүргелерлиг, чаңгыс-ла кижи аң боолуг. Баштай дүүргелерлиг кижилерден боо тог кылыр дидим кижи тывылбаан. Кажан адыг хемче халый бээрге, аң боолуг эр ону балыглаптарга, сугда моожураан адыгже чээрби шаа дүүрге от ажыдып турда, чүгле кулак түүлээр турган. Олчаны союп алгаш көөрге, улуг октан аңгыда дың кара чаңгыс дүүрге огу кешти өде берген чораан. Ону бир эр мээң огум-дур деп тапып каан-дыр.

— Ээ, ындыг шевер карактыг кижилер чүнү эрттирер боор — деп, Сергей Бакизович чугаалады.

Ынчап турувуста, демги колхозчу эрниң челип алган бичии уруу часты берген чаңгыс борбак шеңне чечээ тудуп алган, оозун культура министри М. Хомушкуже сунаа-дыр. Матпа Самбуевич ону өөрүп ап алгаш, чазадак бедик думчуунга туткаш:

— Мында шеңне база бар бе?— дей-дир.

— Бо алаактарда эмчежок — деп, колхозчу харыылады. —Шеңне чечээ кидин частып турар...

Көрүкчүлер клубка шала орай чыылган. Мал-маганын саап, ажыл-хожулун шыкпарып турда, колхозчуларның шаа-ла ол.

Көрүкчүлер залга олурупкан. Чаш уругларлыг безин нелер хөй.

Экини эки дээр, багайны багай дээр. Ажы-биле чугаалаарга, «Ынакшылды камнаар херек» деп шини көрүкчүлерни эгезинден тура-ла хаара туда берди. Шиниң адыныы орус аянныын безин улус уттупкан. Оон-биле кады Сергей Бакизовичиниң шыырак орустаарын Ийи-Талчылар шагдан тура билир улус чүве.

Аныяанда оптуг, алызы барып дүжүметсиг кижи, райкүүском ажылдакчызы Маспыккайның ролюн А. Тавакайның, ооң кадайы, шынчы амыдырал дээш демиселчи херээжен Нинаның ролюн Бегзи Сүрүнмааның ойнап турары черле солун. Ыланғыя Б. Сүрүнмааның уян, сырынныг, чүрекке тоннуп турар ырлары шиниге кандыг бир-ле сүзүннүг шаалда болуп турду. Аныяк артистер Д. Намчыл, В. Сонам-Байыр олар база эки аян туттулар. Ынчалза-даа В. Сонам-Байырның күүсеткени хопчуң чипшылаңнааш, кояргак, доскут херээжен Елена Чыргаловнаның ролю арай-ла хөлүн эртип турарын эскерери берге эвес. Ыланғыя амгы тыва амыдыралдан ындыг овур-хевирни үндүрерге, бир мөөзүлеш эвес-даа ышкаш. Ону көрген кижиниң сагыжынга, буурал турар, мангысталчак капитализмниң үезинде буржуаз өг-бүлениң кежигүннериниң аажы-чаңы сагышка кирер. Ынчангаш, Еленаның овур-хевириниң «дузу» ажый бербээн бе деп, аныяк артистен эвес, харын автордан айтырар апаар.

Андрей Санданакты Ч. Мортай-оолдуң күүсеткениниң дугайында база чылыг сөстерни чугаалаар херек. Ооң оюнунуң чамдык черлеринде шиизиг, арай кандай хевир бар-даа болза, ол хөй талалыг талантылыг артист деп бодун көргүзүп шыдаан.

Аныяк артист Рая Сундуйнуң дугайында онзалап чугаалаза чугул. Шии төнген соонда көрүкчүлер-биле ажык чугаалажыышкын эгелээн. Орта бир башкы туруп келгеш мынча диди:

— Маңмаа аштакчының ролюн дээ олурган угбай эки күүсетти. Адып уттуптум.

Ынчан артистер шии хевин-даа ужулбаан, арны-бажында будуу-даа хевээр органнар чүве.

Амдыы чаа-ла Хорлугбай ирейниң ролюн ойнаан, алдарлыг артист Максим Мунзук көк салы хевээр тайылбырлады:

— Бо «угбавыс» чаа-ла чээрби харлаан кижи болгай.

Чыылганнар чаягаар-ла каттыржыптылар. Ыя ол чугаа аныяк артистиң уран-мергежилинге белик үнелел болган: роль ол хире күштүг, таныттынмас кылдыр күүсеттинген-дир.

Амдызында чүгле аныяк артистерниң дугайында чугаа кылдывыс. Оларның оюнунда чедир кылдынмаан, далаш аяннар, эки доктаадып алдынмаан сөс-домактар бар-дыр, ынчалза-даа демги бир колхозчунуң «шеңне чечээ частып турар» дээн домаа кижи сагыжынга кире хонуп кээр болду.

Шииниң төнчүзүнден көргүзүг.

Фото А. СОДУНАМНЫЫ.

Артистиң блокнодундан

ОРУККА

Автобусту мендилээн дег,
Арыгда хек эдип олур.
Чодураалар салбаан көргеш,
Ындын чүрээм кыңгырап чор.
Чонга-хөйге бараалгадып
Ырым чайгаар куттулуп чор.

ХЕК-ДАВАН

Хензиг мөңгүн коңгажык дег,
Хөкпеш үнү өткүт, чиңге.
Кедек, иштик делгемнерде
Хөглүг чазым дүжүп келди.
Шуралыктаан анайлаштыр
Дамырактар чаржып баткан.
Чуга сарыг халбаңнарын
Дагның чечээ хүнче сунду.
Халалыг хүн херелинден
Хамык боду бүткен ышкаш,
Каас хээлиг хек-даван
Кандыг шагның төлү ирги?
Дестес чаңныг оолак дег,
Амдыы чечек чайгангылаар:
— Төрээн чем часкы шаг-дыр,
Адам болза чырык хүн-дүр.

М. РАМАЗАНОВА.

Театр, чогаалчы болгаш көрүкчү

ХООЧУН САЛГАЛ

ЫНАКШЫЛДЫ камнаар херектиң» рольдарында аныяктар ойнап турары өөрүнчүг. Моон ужун шииниң режиссёру М. Мунзукка көрүкчүлер өөрүп четтирбес арга чок. Ындыг дидим эгелээшкиннерден бистиң уран чүүлүвүс чүгле удуп алыр. Аныяктарны дэпшидер херек.

Моон-биле чергелештир театрның хоочун салгалы алдарын салбаандыр. Баштак, хөглүг кырганның ролюн ойнаан М. Мунзук үнүп кээрге көрүкчүлер каткы-хөг-биле хүлээп ап турду. В. Монгалбии-даа, А. Доржу Хандаа-даа чогуур негелдезинде ойнап турар.

Шииниң хөгжүм каасталгазын композитор А. Чыргал-оол эки чогааткан. Чаңгыс күзенчиг чүве мындыг: бир эвес ырларны чүгле баян-биле эвес, улустуң национал хөгжүм херекселдери-биле үдээн болза, оондаа чараш, тааланчыг болур ийик.

АЖЫК ЧУГАА

КӨРГҮЗҮГ доозулган соонда кым-даа эжикче дывыржываан. Артистер, чогаалчы база көрүкчүлерниң аразында ажык чугаа эгелээн. Ол мындыг хевирлиг болган:

Кыргыс ХОЙТПАК-ООЛ (хоочун колхозчу, Күрүне шаңналының лауреады):

— Бодунуң утка-шынарының ам үеге дүүшкен талазы-биле эки шии болду. Сергей Пюрбю бо дугайты улуг ажылды кылган-дыр.

Виктор БАВУУ-СЮРЮН (школа директору):

— Биске уран чүүлдүң чаагай үлүүн бараалгатканы дээш, театрның артистеринге, чогаалчы Сергей Пюрбюге, композитор Алексей Чыргал-оолга өөрүп четтирдивис.

Оюн АК-КЫС (РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы):

— Шииниң эгезинде музыка ойнакчыларның үнү базып турду. Маспыккайның кандыг кеземче алганын шииниң сөөлүнде көргүскен-дир. А Деспижек, Елена ашак-кадайның хопчу, мегечи аажы-чаңы дээш кандыг харыысалгага онаашканын шиинде көргүспээни хомуданчыг-дыр. Моон-даа артык шиилерни бижиирин автордан дилеедим.

Чодураа БАЙЫР-ООЛ (клуб эргелекчизи):

— Ийи-Талдың аныяктары бо шиини боттарывыс ойнаар бис.

Валентина ДАГБАЛДАЙ (аныяктарның өмүнээзинден):

— Бистер бо шииден боттарывысты көрдүвүс.

Сергей ПЮРБЮ:

— Мээң чогаалымны сонуургал көргениңер дээш силер бүгүдээге база оң силерге көргүскен улуг ажылы дээш театрның коллективинге өөрүп четтирдим. Көрүкчүлерниң саналоналдарын хүлээп ап, хандыр өөренип көөр мен. Көрүкчүлерниң бирээзи бодунуң саналынга «моон-даа артык» деп сөстү херегледи. Ол мээң чогаал ажылымга улуг идегел болгаш негелде-дир. Моон-даа артык шиилерни бижиир дээш ажылдаар мен.

* * *

ЧУГАА ООҢ-БИЛЕ ТӨНМЭЭН. Артистер-даа, көрүкчүлер-даа бир черде каттыжып келген, улам ханы хөөрежип турдулар. «Боттарын көрүп алган колхозчуларнын» арын-шырайларындан өөрүшкүнүң сес-домаан номчуп алыры берге эвес турду.

К. КУДАЖИ.
(Бистиң түскай корр.).

Хөктүг чуруктар

Таныырым дүрзүлер

Сес чонка

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруктары.

БОТ-ТЫВЫНГЫР УРАН ЧҮҮЛ КОЛЛЕКТИВТЕРИНГЕ ДУЗА

Чалгаапайның билиндиргени

СЦЕНАЖЫГАШ

ЧАЛГААПАЙ (дыштанып чыдар. Уруг эртип чыдырда, ону көргеш, кожаңнаар)

Ээй, уруг, оой, уруг,
Эргеледип каайын бе?
Ээй дыртып чаңнап орда,
Эриг хаак дег акың боор мен.

УРУГ

Оой, акый, ээй, акый,
Овуузуннуг чүве-дир сен.
Чүве билбес уруг болза,
Сурүп маңнай берги-даа дег.

ЧАЛГААПАЙ

Аажы-чаңым ээлдек боорга,
Кижи бактаар чүнүл, уруг.
Алыс чүрээм ээлгир боорга,
Кижи ояр чүнүл, уруг.

УРУГ

Чазык чаңнап орар-даа бол,
Чалгаа болза эжим дээр бе!
Чаңнашкаштың өрү көөрге,
Чаглыг эттер дүжүп кээр бе?

(Уруг маңнап чоруптар. Чалгаапай кайгап туруп каар).

ЧАЛГААПАЙ

(Соонче) Ээй, уруг, маңа, уруг...
(Үзүктелир, холун булгаар)
Ээ-ча, халак, салымымны!
Чалгаа диртип, чектеттирбейн,
Чалыы күжүм көргүзүптейн! (Чоруур деп дап бергеш, доктаай бээр). Азы канчаар чоор? (ол өйде бөлүк аныяктар танцылавышаан шоодуп эртер).

ООЛДАР:

Сертиңнейнип мойнуң кагаан,
Сээк хонмас кижи сен бе?
«Дружинникке» чуруун үнер
Тураң улуг чүве сен бе?

КЫСТАР:

Колхоз шөлүн эгп маңнаар,
Холуң, будуң сынык сен бе?
Ижер-чиирде декти мурнаар
Иштиң курттуг мангыс сен бе?

ШУПТУЗУ:

Хамык күжүң халас төткеш,
Доңгая кээп дүштүң, халак.
Дораан билиң, дораан бодан,
Канчап барган оол боор сен.

(Оолдар, уруглар чоруптар, Чалгаапай бажын туттунуп олурар. Оон ковайып келир. Уруг чедип келир).

Оол. Дуңмай! Мени бригадаңга киирип алыр сен бе?

Уруг. Өөрүшкү-биле! Че, чоруптаал. Мен сеңээ бүзүрээр мен.

Оол. (Уругнуң холун алгаш). Улуу-биле четтирдим. Меңээ ылапла ынак сен бе?

Уруг. Амдызында ону бодавайн көр. Алызында... Ча-чаа ыңай! Ажыл дугайын бодаалы... А эрткен күзүн мындыг таварылга болган дивес сен бе. (Уруг холун адырып алгаш, сцена ортузунга үнүп кээр). Таныырым бир «мехен» оолга ужуражы берген мен. Оон мынча деп айтырып эгеледим денен:

Өөнерге барайн, дуңмай,
Өремелиг шайың ижейн.
Өремелиг шай-даа канчаар,
Өңнүүң кыстың арнын көрейн.

(Уруг черже көрүп алгаш уламчылаар:) А ол мынча деп харыылады... (Чоон үн-биле ырлап чадап турар. Хенертен бир оол чедип келгеш ырлаар. Чалгаапай ону эскербес, чүгле уругну көрүп турар).

ООЛ.

Угбай сени,—черим кызын,
Угбам ышкаш хүндүлээр мен.
Аал-бажым башкарылбаан,
Арай эпчок, ону канчаайн?

УРУГ.

Ала чазын сураан үнду,
Арбай чажып турган дишти.
Сарыг баштыг уруг-биле
Чагаа солчуп турган дишти.

ООЛ.

Бачым чымыш аразында
Баштактанчып эгелээн бис.
Чажар тараа дооступ турда,
Шагда-ла час эрте берди.

УРУГ.

Көктүг чайын сураан үнду,
Кожууң черге чораан дишти.
Хөглүг чаңныг уруг-биле
Кожа базып орган дишти.

ООЛ.

Суперфосфат* сөөртүп чордум,
Саададып болбас турду.
Суггат черин ажаап турда,
Шагда-ла чай эрте берди.

УРУГ.

Энир база сураан үнду,
Комбайнерлеп турар дишти,
Эптиг-чөптүг уруг-биле
Кожаңнажып орган дишти.

ООЛ.

Ол-даа черле шынныг, угбай,
Утпайн сурап чораан-дыр сен.
Орлан кыска дүштүм, угбай,
Удавас ам куда болур.

УРУГ.

Амыравас аргам чогул,
Холуң тудайн, каям, дуңмай!
Арбын дүжүт өстүрген сен,
Кончуг куда дүжер-ле-дир!

(Оолдуң холун тудар дээш, чоокшулап бар чорда, оозу шагда-ла арлы берген болур. Чалгаапайже эргилип кээр). Бо бүгү эрткен күзүн болган чүве. Ажыл дээш кысканда, мындыг-даа болгулаардыр, бодап көрден.

ЧАЛГААПАЙ. Ийет, ийет! Бистиң салымывыс база ынчаар аайлажы бээр чадавас.

УРУГ. Ындыг-ла болзунам!
(Чоруптарлар).

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.
А. ДАРЖАА.

* Чемишчидилге чүүл.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Пропагандист

Кээ-Хем районнуң Ильинка суурда ортумак школаның башкы- лары пар… дыышкынын… дилге чылын…

...хоолдур-тургаш. Көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир 17 теоретиктиг семинарларга ажыл-агыйларның удуртукчулары, салбырлар, фермалар эргелекчилери, бригадирлер, түскай эртемниглер болгаш башкылар өөренип турган. Зоотехния болгаш агрономия өөренир 10 бөлгүмнер тургустунгулаан, Бай-Хаак суурда база «Тинилелге» совхозта культураның 2 университеди ажылын үргүлчүлээн. Политиктиг өөредилгениң чаа хевирлеринден коммунистиг күш-ажыл школаларын сүт-бараан фермаларынга, өөредилге комбинадын «Тинилелге» совхозка, көдээ ажыл-агый билиглериниң университедин дуржулга станциязынга организастагылаан.

Кадрларның экономиктиг өөредилгезин калбартыр талазы-биле колхозтарда болгаш совхозтарда партия организациялары чугула сагышты салып турар. Экономиктиг билиглерни пропагандалаарын эки организастаар чорук бүдүрүлгениң экономиказынче ханылаарынга, колхозтарның база совхозтарның ажыл-агый чорудулгаларын мергежилдиг анализтээш, оон чогуур түңнелдерни кылырынга партия, совет болгаш ажыл-агыйның удуртукчу ажылдакчыларынга эки дузалап турарын практика көргүскен. СЭКП райкомунуң чанында тодаргай экономиканы өөренир семинарның кичээлдери доктаамал болгаш ханы утка-шынарлыг эртип турган. Оон практиктиг кичээлдери районнуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга ээлчег-биле болуп келген. Ол чорук дыңнакчыларга теоретиктиг айтырыгларны шиңгээдип алырындан аңгыда, ажыл-херекти практика кырынга көрүп, оларда чаа болгаш мурнак-

...димировка сес чыл школазынга эртем-атеизмниң бөлгүмү ажылдап турган. Оон дыңнакчылары ам үеде чон ортузунга атеистиг темаларга лекцияларны болгаш беседаларны кылып, кежээлерни, диспуттарны организастап турар.

Политөөредилгениң эге хевири

...терге практиктиг дузаны чедирип келген. Пропагандистерниң теоретиктиг семинарларын эрттирип, методиктиг сүмелерни кадып, түскай консультацияларны чорудуп турган. Политиктиг чырыдышкын кабинединиң чанында методиктиг чөвүлел кичээлдерге олуржуп,

...нистиг кижизидилгениң үндезиннерин өөренир семинарга өөренип турганнар. Семинарның удуртукчузу Тамара Алексеевна Якименко кичээлдерни бедик деңнелге, солун кылдыр организастап келген.

Хамаатыы ужар чүүлдүң министерствозу

ужудукчу, штурман болгаш техниктиг училищелерге
ужудукчуларның,
штурманнарның,
самолёт ажыглалының талазы-биле техниктерниң,
радиотехниктерниң
түскай өөредилге черлеринге өөренир күзелдиглерни хүлээп алырын чарлап тур.

Ортумак школа хемчээли-биле билиглиг, кадыының талазы-биле ужудар болгаш техниктиг албанга тааржыр эр кижилерни ужар чүүл училищелеринге хүлээп алыр.

Училищеге кирериниң дугайында айтырыгны Кызыл аэропортунуң кадр килдизи-биле чугаалажыр.

Мындыг база болгулаар

Чурукчулар оорну туткан

Сураглыг эстон чурукчулар: карикатурщу Хуга Хийбус биле график Эрнст Коллом оларның чоокта чаа истелге чери чалаан. Кем-херек үүлгедикчизи оорну тутчуп бээрин олардан дилээн. Ол оор дыка хөй чурттакчыларның үнелиг эт-севин оорлаан болгаш бодунуң изин безин көргүспейн чиде берип турган.

Чежемейниң-даа кажар оптуг болза, демги оор чамдык кижилерге көзүлгүлээн. Бир удаа квартира ээзи инженерге үскүлежи бер часкан. Оозу чүнар өрээлге олурда, херек үүлгедикчизи ажыктиң дээгин түскай ыппаа-биле азар илип ажыткаш, демгизинге хенертен ужуражы берген. Оорну оон-даа өске кижилер көрген. Ынчалза-даа оларның кижи бүгүзүнүң бирээзинге ооң хевиц өскезинге арны, үнүзүнге кылажы дээш, иңгы-аңгы аян-шинчизи артып калган.

Чурукчуларның мурнунга берге сорулга тургустунган. Оорну шала-була көрген кижилерниң чугааларын ёзугаар кем-херек үүлгедикчизиниң чуруун чуруп көргүзер ужурлуг. Чурукчулар ол сорулганы күүседип шыдаан-даа. Портреттиң чурукка тырттырган хоолгаларын вокзалдарга билет садар кижилерге, ресторааннар ажылдакчыларынга дээш, бүгү-ле хөй кижи чыглып черлерде улуска үлеп берген.

Ол портретке идегевейн турган кижилер чазывыткан боор-тур. Оор-рецидивист Тваленен дыки дүрген туттурган. Истелге черинге ону эккээрге, ооң портреттен ылгалыр чүвези ээзи болуп-тур.

ТАЛЛИН ХООРАЙ.

ХАМААТЫЛАРГА ДЫҢНАДЫГ

1941—1945 чылдарда Адачурттуң Улуг дайынының үезинде өлген төрелдериниң дугайында дыңнадыг алган хамаатылар 1965 чылдың июнь 20-ге чедир Кызыл хоорай военкомадынга чедип кээрин чарлап тур бис. Өлген төрелдеринерниң дугайында дыңнадыгларны боттарыңарга ап алгаш келир апаар.

ХООРАЙ ВОЕНКОМАДЫ.

Екатерина Седеноолоьна Таан-оол мен 1946—1947 өөредилге чылында Кызылдың № 2 школазын доосканының дугайында дугаарын билбезим бышкап билигниң аттестадын чидирдим. Ону күш чок болдурдум.

МАР-ның Баян-Өлгий аймааның Хөгжүм-шии театрының артистериниң КОНЦЕРТ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

Бо айның 19-тан эгелеп бистиң республиканың хоорайларынга, суурларынга болуп эртер.

Концерттиң болур черлери, хүннери: июнь 19-та Хандагайтыга; июнь 20-де Шемиге, Чыраа-Бажынга; июнь 21-де Чадаанага, Суг-Аксынга; июнь 22-де Эрги-Барлыкка; июнь 23-те Шуйга, Тээлиге; 24-те Ак-Довуракка, Кызыл-Мажалыкка; 25-те Шагаан-Арыгга, 26-27-де Кызылга (Ногаан театрга); 28-те Балгазынга, Самагалдайга; 29-та Бай-Хаакка; июль 1-де Кызылга (түңнел концерт).

КИНО

ИЮНЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Восход космоста», «Тайбыңның камгалакчылары» 11.30, «Солдат Иван Бровкин» 1, 2.50, «Кайда сен, мээң Зульфиям» 4.40, 6.20, 8, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чипполино» 9.30, 10.30, «Хоочун чурттакчы» 12.15, 1.15, «Доозунда чечек» (1-ги сериязы) 2.35, 5.55, «Доозунда чечек» (2-ги сериязы) 4.15, 7.15, «Доозунда чечек» (1-ги, 2-ги сериялары) 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Уругларга дириг-чуруктар 10, «Мурнуу белдир» 1, 5, 9, «Өлүм чок чоруктуң арыннары» 11.15, «Ам кайда сен, Максим» 3, 7 шактарда.

«ВОСТОК»: «Насреддин Ходжентада» 1.15, 3.15, «Койгунчугаш» 10, 11.15, 5.15, 7.15, 9 шактарда.

ЧАЙГЫ ТЕАТРГА: «Өлүм чок чоруктуң үш хонуу» 11, 1, «Ынакшылдың адын-биле» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

ШЫН ...ын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24 25-38 харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23—54. ...килдистериниң 37-13 үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал ...иштики информация килдизиниң 20-60 бухгалтерияның 31-75, корректорларның 21-47, 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. ТС—00635.